

2006

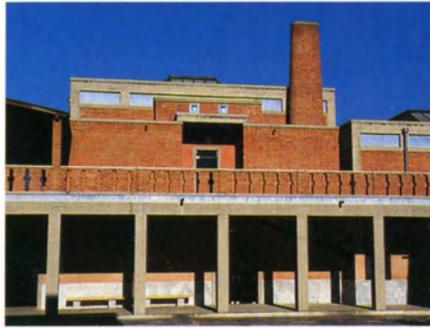
ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού
βραβεύτηκε από
το Συμβούλιο της Ευρώπης
Ευρωπαϊκό Μουσείο 2005

The Museum of Byzantine Culture
has been awarded the
Council of Europe Museum Prize
for the year 2005

Η ΕΚΔΟΣΗ ΕΓΙΝΕ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ:
THIS DESK-DIARY WAS PUBLISHED WITH THE KIND SUPPORT OF:

ARXITEX ENEPIELAKH A.E.

ARXITEX ENERGY S.A.

AZ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ-ΖΗΣΙΑΔΗΣ ΑΤΕ
ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΑΠΟ ΧΩΜΑ, ΝΕΡΟ ΚΑΙ ΦΩΤΙΑ
Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η Μ Ε Ρ Ο Λ Ο Γ Ι Ο

2006

D I A R Y

FROM EARTH, WATER, AND FIRE
CERAMIC ART IN THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ASSOCIATION OF FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE

Ο,τι διαθέτει σε αφθονία κάθε αρχαιολογικό μουσείο της χώρας μας –που φυσικός τροφοδότης του είναι η ελληνική γη– είναι τα κεραμικά που αποτελούν το πολυπληθέστερο εύρημα κάθε ανασκαφής. Τα κεραμικά είναι συνήθως τα πρώτα που φέρνει στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη, είτε ως οικοδομικό υλικό που όρθωνε κτίρια ή διαμόρφωνε τις υποδομές μιας πόλης, είτε ως χρηστικό είδος που θεράπευε ανάγκες της καθημερινότητας, είτε ως τελετουργικό σκεύος που εξυπηρετούσε τις σχέσεις του ανθρώπου με το θείο ή τους νεκρούς του.

Τα κεραμικά, έργα από λάσπη, που παίρνουν μορφή με τη βοήθεια της φωτιάς, είναι επίμονα παρόντα –σπάνια ακέραια, συνήθως σε κομμάτια, σε «όστρακα» όπως λένε οι αρχαιολόγοι στη γλώσσα τους– σε κάθε ανασκαφή, αδιακρίτως της ιστορικής ή της προϊστορικής εποχής της οποίας τα υλικά κατάλοιπα ανασκάπτονται. Είναι τα σταθερά δηλωτικά της ανθρώπινης παρουσίας στον χώρο, ίσως γιατί είναι φτιαγμένα από την ίδια αρχέγονη ύλη με αυτή του βιβλικού ανθρώπου.

Το εφετινό ημερολόγιο είναι αφιερωμένο σ' αυτό το πολύτιμο, από πλευράς δυνατοτήτων άντλησης πληροφοριών, αρχαιολογικό υλικό, που διαθέτει άφθονο το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού. Πρόκειται για μια πλούσια συγκομιδή, κυρίως από τις ανασκαφές στην παλαιοχριστιανική και βυζαντινή «μεγαλόπολη» της Θεσσαλονίκης, την οποία ταξινόμησε και αξιοποίησε με βαθιά γνώση η Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιρτζή, η οποία υπογράφει και το διαφωτιστικό κείμενο που ακολουθεί.

Δρ Αναστασία Τούρτα
Διευθύντρια του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

Every archaeological museum in this country of ours – all of which are naturally supplied by the soil of Greece – has one thing aplenty and that is ceramics, which are the most abundant find in any excavation. Ceramics are usually the first finds to be brought to light by the archaeologist's pick, whether in the form of building material used in construction or in a city's infrastructure or as a utilitarian commodity that served everyday needs or as a ceremonial utensil that played a part in people's relationship with the divine or with their dead.

Ceramics, works of clay that take shape with the help of fire, are persistently present – rarely intact, usually in pieces or 'sherds' as archaeologists term them – in any excavation, regardless of the historical or prehistoric period to which it relates. They are the consistent indicators of human presence on the site, possibly because they are made of the same primordial matter as biblical man.

Our 2006 desk-diary is dedicated to this precious (in terms of the information to be gleaned from it) archaeological material, which the Museum of Byzantine Culture has in abundance. It is a rich harvest, mainly from excavations in the Byzantine megalopolis of Thessaloniki, which has been classified and expounded by Dr Demetra Papanikola-Bakirtzi, who has written the enlightening introduction which follows.

Dr Anastasia Tourta
Director of the Museum of Byzantine Culture

Όπως κάθε χρόνο, από το 2000 και εξής, το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και οι «Φίλοι» του εκδώσαμε και εφέτος ημερολόγιο-λεύκωμα για τη νέα χρονιά, το 2006, με θέμα αυτή τη φορά τα κεραμικά του Μουσείου.

Η συνάδελφος κ. Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιρτζή, ειδική στην κεραμική, με βαθιά γνώση του αντικειμένου εκθέτει στο εισαγωγικό κείμενο που έγραψε για το ημερολόγιο όλες τις πτυχές της βυζαντινής κεραμικής: την τεχνολογία, τη χρήση των κεραμικών ως οικοδομικό υλικό, ως σκεύη καθημερινά στη ζωή πλουσίων και φτωχών –αμφορείς, λαγήνια, σιάμνοι και σταμνιά, πιθάρια, χύτρες μαγειρέματος, τηγάνια, επιτραπέζια σκεύη, πινάκια, κούπες, λυχνάρια κ.α.– τη διακόσμησή τους –γραπτή, εγχάρακτη, ανάγλυφη– τα θέματα διακόσμησης, την εξέλιξη και τη χρονολόγησή της. Όλα με τρόπο απλό, αλλά ταυτόχρονα υπεύθυνο, έτσι ώστε το κείμενο να αποτελεί, όχι μόνο μια πρώτη γνωριμία με τη βυζαντινή κεραμική για τους αμύητους, αλλά ταυτόχρονα και ένα εύχρηστο βοήθημα για τους σπουδαστές.

Οι σελίδες του ημερολογίου κοσμούνται με μια πλούσια σειρά κεραμικών από τις συλλογές του Μουσείου, τα οποία με την ποικιλία τους εικονογραφούν πειστικά το κείμενο και δείχνουν, ιδιαίτερα τα εφυαλωμένα κεραμικά, ότι οι κεραμίστες, τεχνίτες λαϊκοί, εργάστηκαν με ελευθερία και έμπνευση και ακόμη πιστοποιούν, ότι τα κεραμικά κατάλοιπα της βυζαντινής περιόδου δεν είναι μόνο πολύτιμα τεκμήρια του πολιτισμού για τους αρχαιολόγους, αλλά ότι αποτελούν αδιάψευστα στοιχεία για την αισθητική της καθημερινής ζωής των βυζαντινών

Το Διοικητικό Συμβούλιο των «Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού» με την ευκαιρία της έκδοσης του ημερολογίου του 2006 εύχεται στα μέλη του και τους συμπολίτες το νέο έτος να τους χαρίζει υγεία και χαρές.

Νίκος Νικονάνος

Ομ. Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης
Πρόεδρος του Σωματείου των Φίλων του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

Continuing the tradition begun in 2000, the Museum of Byzantine Culture and its Friends have brought out this desk-diary for the New Year 2006, on the theme this time of the museum's ceramics.

Our colleague Dr Demetra Papanikola-Bakirtzis, an expert in ceramics with a profound knowledge of the subject, has written an introduction that covers all aspects of Byzantine ceramics. technology, ceramics employed as building material, as everyday utensils used by rich and poor alike (amphoras, lagenia, jugs and pitchers, storage jars, cooking pots, frying pans, tableware, plates, bowls, lamps), their decoration (painted, incised, and relief), the decorative motifs, and the development and dating of ceramics. She writes simply, but authoritatively, producing a text that is not just an introduction to Byzantine ceramics for the uninitiated but also a handy reference aid for students.

The pages of the desk-diary are graced with a rich and varied array of ceramics from the museum's collections that effectively illustrate the text. The glazed ceramics especially show that the potters, ordinary artisans, worked with freedom and inspiration, and they also attest that the ceramic remains of the Byzantine period not only provide precious tokens of culture for archaeologists but also offer irrefutable evidence of the Byzantines' everyday aesthetic preferences.

The committee of the Friends of the Museum of Byzantine Culture would like to take this opportunity to wish members and fellow citizens alike health and happiness in 2006.

Nikos Nikonanos

Professor Emeritus of Byzantine Archaeology and History of Art
President of the Association of Friends of the Museum of Byzantine Culture

ΑΠΟ ΧΩΜΑ, ΝΕΡΟ ΚΑΙ ΦΩΤΙΑ

Η τέχνη της κεραμικής στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Ο πηλός είναι ένα από τα παλαιότερα υλικά που χρησιμοποίησε ο άνθρωπος και ταυτόσημο της δημιουργίας, αν θυμηθεί κανείς την Παλαιά Διαθήκη και το θεϊκό πλάσιμο του ανθρώπου από τον πηλό. Ο πηλός καμωμένος από χόμα και νερό εμπεριέχει την έννοια του εύπλαστου αλλά και του εφήμερου και ευδιάλυτου μιας και εύκολα με λίγο επιπλέον νερό, διαλύεται στα εξ'ων συνετέθη

Οι ιδιότητες αυτές, ωστόσο, αλλάζουν ριζικά, όταν ο πηλός υποστεί τη δοκιμασία της φωτιάς. Τότε, ο εύπλαστος και ευδιάλυτος πηλός μεταμορφώνεται. Τα πήλινα αντικείμενα, αφού ψηθούν στη φωτιά, μετατρέπονται σε κεραμικά. Αποκτούν σταθερό σχήμα, αμετάβλητη μορφή και εμφανίζουν αντοχές πολύ μεγαλύτερες από αυτές των υαλίνων και από αυτές των φαινομενικά άτρωτων μεταλλίνων αντικειμένων, τα οποία υποκύπτουν κατά κανόνα στην ανακύκλωση. Αντίθετα, τα κεραμικά ακόμα και σπασμένα εξακολουθούν πεισματικά να δηλώνουν την παρουσία τους.

Το τρισύνθετο των κεραμικών βρήκε την καλύτερη έκφρασή του στον παραλληλισμό του με το τρισυπόστατο, αδιαίρετο και ομοούσιο της Αγίας Τριάδος, όταν κατά την Α Οικουμενική σύνοδο στη Νίκαια το 325, ο άγιος Σπυρίδων, θαυματουργών, «σφύγξας τήν κεραμίδαν τὸ μὲν πῦρ ἔφυγεν ἄνω, τὸ δὲ νερὸν ἔπεσεν κάτω καὶ τὸ χῶμα ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας του φανερώνων τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας τριάδος».

Το κεραμικό αντικείμενο συντρόφεψε τη ζωή του ανθρώπου σ' όλες της τις εκφάνσεις και σε ποικίλες χρήσεις: ως οικοδομικό υλικό, ως καθημερινό σκεύος, ως μέσο φωτισμού, ως παιγνίδι κι ακόμα ως αντικείμενο για λατρευτική ή ταφική χρήση

Οικοδομικά υλικά Ένα σχεδόν ανυπολόγιστο μεγάλο μέρος των δομικών υλικών είναι καμωμένα έως τα σήμερα από πηλό και ανήκει στην κατηγορία των κεραμικών. Στο Βυζάντιο τεχνίτες που αναφέρονται ως *κεραμείς*, *κεραμιδάδες*, *κεραμιδοπλάσται*, *πλινθουργοί*, *οστρακάριοι*, *πηλοπλάσται* και *πηλοεπηγείς* ασχολούνταν με την παρασκευή κεραμιδιών, πλίνθων, επιδαπέδιων και επιτοιχίων πλακιδίων, πηλοσωλήνων, υδρορροών κ.ά.. Τα αντικείμενα αυτά προορίζονταν για δημόσια οικοδομήματα, κάστρα, οχυρωτικά έργα,

εκκλησίες, παλάτια αλλά και ταπεινά ιδιωτικά σπίτια στις πόλεις και στην ύπαιθρο.

Τα εργαστήρια κεραμικής, και ειδικότερα αυτά που κατασκεύαζαν οικοδομικά είδη, βρίσκονταν κυρίως στις παρυφές των πόλεων, κατά κανόνα πάνω στους πολυσύχναστους δρόμους που οδηγούσαν σ' αυτές ή κοντά σε λιμάνια για την ευκολότερη διακίνηση και διάθεση των προϊόντων τους· οπωσδήποτε όμως κοντά σε νερό και κοιτάσματα με κατάλληλο για την παρασκευή των προϊόντων τους χώμα.

Κεραμικά σκεύη Μεγάλο μέρος κεραμικών ανήκει στην κατηγορία των σκευών. Στην καθημερινή ζωή πλουσιών και φτωχών, λαϊκών και κληρικών, το κεραμικό σκεύος θέραπευε ανέκαθεν βασικές ανάγκες.

Στο Βυζάντιο το κεραμικό σκεύος εξακολούθησε να κυριαρχεί και στον τομέα των μεταφορών με το κατ'έξοχήν μεταφορικό αγγείο τον αμφορέα. Η εργονομική μορφή του σκεύους αυτού ανταποκρινόταν άριστα στις απαιτήσεις των πολλαπλών μετακινήσεων σε μακρινές αποστάσεις. Διέθετε χοντρά ανθεκτικά τοιχώματα, δύο γερές λαβές για ασφαλές πιάσιμο από τους αχθοφόρους και σώμα κατάλληλα διαμορφωμένο για το στοίβαγμα μέσα στα αμπάρια των πλοίων, καθώς αραδιάζονταν σε σειρές κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι αμφορείς της πάνω σειράς να φωλιάζουν ανάμεσα στα διάκενα που δημιουργούσαν οι λαβές και οι ώμοι της προηγούμενης κάτω σειράς. Κρασί, λάδι, ξηροί καρποί, μέλι ακόμη και παστά ψάρια μεταφέρονταν μέσα σε αμφορείς ή σε σκεύη που είχαν συγγενική με τον αμφορέα μορφή.

Στα βυζαντινά χρόνια ως συνώνυμο της λέξης αμφορέας επικράτησε η ονομασία «μαγαρικών» ή «μεγαρικών», ονομασία που, ενώ αρχικά ως επίθετο δήλωνε τους αμφορείς από τα Μέγαρα, κατέληξε, ως ουσιαστικό πια, να σημαίνει οποιοδήποτε αμφορέα. Τα «μαγαρικά» κυριάρχησαν ως σκεύος μεταφοράς έως τον 14ο αιώνα όταν αντικαταστάθηκαν από τα ξύλινα βαρέλια, είδος που εισήγαγαν οι ιταλοί έμποροι, κυρίως οι Βενετοί και οι Γενουάτες, οι οποίοι κρατούσαν στα χέρια τους το εμπόριο της εποχής. *Λαγήνια*, *στάμνοι* και *σαμνία* που ήσαν αγγεία πολύ μικρότερα από τους αμφορείς, με μία ή δύο λαβές και μερικές φορές διακοσμημένα, χρησίμευαν για τη μεταφορά υγρών και κυρίως νερού, σε μικρές κατά κανόνα αποστάσεις. Ας τα φανταστούμε γεμάτα νερό στους ώμους των κοριτσιών στη διαδρομή από τη βρύση στο σπίτι.

Πιθάρια, μικρά και μεγάλα, πακτωμένα κατά κανόνα στο χωμάτινο δάπεδο των κελαιριών των βυζαντινών σπιτιών, μοναστηριών και άλλων ιδρυμάτων, χρησίμευαν για την

αποθήκευση λαδιού, κρασιού, όπως επίσης δημητριακών, οσπρίων και άλλων Σκεύη μεταφοράς, όπως οι αμφορείς, εξυπηρετούσαν και ως δοχεία αποθήκευσης, καθώς φυλάσσονταν στα κελάρια μαζί με το περιεχόμενό τους.

Σε σκεύη που αναφέρονται στις πηγές ως *κουρελοί* ή *κουρούτια* και ταυτίζονται με ανοιχτόλαιμα κλειστά αγγεία με ατρακτοειδές σώμα και επίπεδη βάση φυλάσσονταν τυρί στη σαλαμούρα, ταριχευμένα είδη, όπως παστά ψάρια, παστά κρέατα και λαχανικά στην άλμη ή στο ξύδι, τα γνωστά τουρσιά.

Στο μαγειρείο του βυζαντινού σπιτιού τα κεραμικά κυριαρχούσαν. Το καί' εξοχίην μαγειρικό σκεύος ήταν γνωστό ως *τσούκκα* ή *τσουκάλι* ή με το πιο αρχαϊζόν της όνομα ως *χύτρα*. Σε διάφορα μεγέθη διατήρησε το δοκιμασμένο στο χρόνο εργονομικό της σχήμα με το σφαιρικό σώμα και το ευρύ στόμιο έχοντας μια, δύο ή καθόλου λαβές. Διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται στόχευαν στην εξυπηρέτηση επιμέρους αναγκών, όπως για παράδειγμα η διαμόρφωση του χείλους, για να δεχτεί καπάκι, και η κοφτή ή αποστρογγυλεμένη βάση η πρώτη κατάλληλη για να τοποθετηθεί το τσουκάλι κατευθείαν στη θράκα του τζακιού και η δεύτερη για να πατήσει στον τριγωνικό πυροστάτη.

Εκτός από την τσούκκα μεγάλος αριθμός τηγανιών ήσαν επίσης πήλινα. Ρηχά ή βαθιά αποτελούσαν απαραίτητο μαγειρικό σκεύος για την παρασκευή φαγητών, όπως τα *σφυγγάια*, που ήσαν είδος ομελέτας, αλλά και γλυκών, μιας και μεγάλος αριθμός βυζαντινών γλυκισμάτων παρασκευάζονταν με τηγάνισμα.

Στο θέμα παράθεσης της τροφής το κεραμικό αντικείμενο έπαιζε πάντοτε πρωταγωνιστικό ρόλο. Πινάκια, κούπες, κύπελλα και άλλα πιο εξειδικευμένα σκεύη, καμωμένα από πηλό, αποτελούσαν το συντριπτικό μέρος στα καθημερινά βυζαντινά τραπεζώματα.

Τα επιτραπέζια σκεύη της πρωτοβυζαντινής περιόδου αποτελούν σε γενικές γραμμές συνέχεια και εξέλιξη των ρωμαϊκών· είναι στο μεγαλύτερό τους μέρος αβαθή αγγεία μεσαίου μεγέθους, κατάλληλα για την παράθεση στεγνού και όχι υδαρούς φαγητού. Μπορούμε να τα φανταστούμε αραδιασμένα σε χαμηλά *παρατραπέζια* μπροστά στους μισοξαπλωμένους συνδαιτυμόνες, μιας και επικρατούσε ακόμα η συνήθεια να απολαμβάνουν το φαγητό ακουμπισμένοι σε ανάκλιντρα και μαλακά στρωσίδια.

Κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο η συνήθεια αυτή φαίνεται να αλλάζει, και οι συνδαιτυμόνες άρχισαν να τρώνε καθιστοί γύρω από ένα τραπέζι, ωστόσο, η μορφή των σκευών παραμένει η ίδια. Εξακολούθησαν δηλαδή να είναι στην πλειονότητά τους ρηχά

πινάκια και ημισφαιρικές κούπες μεγάλου κυρίως μεγέθους, και ήσαν αγγεία που μπορούσαν να εξυπηρετήσουν ως κοινά σκεύη παράθεσης του φαγητού στη μέση του τραπεζιού. Οι απεικονίσεις δείπνων και γευμάτων υποστηρίζουν την άποψη αυτή, καθώς ο αριθμός των σκευών που απεικονίζονται είναι δυσανάλογα μικρότερος από τον αριθμό των παρευρισκομένων, οι οποίοι εμφανίζονται να απλώνουν το χέρι για να πάρουν το μερίδιό τους από τα συνήθως δύο ή τρία μεγάλα πιάτα που υπάρχουν στο τραπέζι.

Μέσα στο 13ο αιώνα γίνεται εμφανές πως η μορφή και το μέγεθος των επιτραπέζιων αγγείων αλλάζουν. Το μέγεθός τους μικραίνει, και γίνονται βαθύτερα. Τις περισσότερες φορές πρόκειται για βαθιές ημισφαιρικές κούπες μικρού κατά κανόνα μεγέθους. Το μικρό μέγεθος φανερώνει ατομική χρήση, ενώ η διαμόρφωση με τη βαθιά κοιλότητα δηλώνει υδαρή φαγητά δηλαδή ζωμούς και σούπες. Οι αλλαγές αυτές υποδεικνύουν διαφοροποιήσεις στη διατροφή των βυζαντινών με στροφή σε φτωχότερο και φθηνότερο διαιτολόγιο. Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικράτησαν μετά τη λατινική κατάκτηση το 1204 και οι επιδράσεις γευστικών προτιμήσεων από τη Δύση θα μπορούσαν να δώσουν μια ικανοποιητική ερμηνεία για τις αλλαγές που παρατηρούνται στα επιτραπέζια σκεύη κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο.

Αντίθετα με ότι συμβαίνει με τα υπόλοιπα σκεύη, μεγάλο μέρος των επιτραπέζιων αγγείων φέρει κάποιου είδους διακόσμηση, στοιχείο που προσφέρει τη δυνατότητα προσέγγισης θεμάτων, όπως είναι ο χαρακτήρας των ξένων επιρροών και οι αισθητικές προτιμήσεις και επιλογές.

Στα αγγεία των πρώτων χριστιανικών αιώνων, στα διακοσμητικά θέματα και μοτίβα των κεραμικών σκευών εμφανίζονται χριστιανικά σύμβολα, όπως ο ιχθύς, ο αμνός και κυρίως σταυροί. Εμφανίζονται, επιπλέον, θρησκευτικού περιεχομένου απεικονίσεις από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη, σύμβολα που εκφράζουν και εμπεριέχουν την ανάγκη των πρώτων χριστιανών για αποτύπωση της θείας παρουσίας και επίκληση της θείας προστασίας.

Γύρω στον 7ο αιώνα, στο χώρο των κεραμικών η εμφάνιση της πρακτικής επένδυσης της κεραμικής επιφάνειας με υάλωμα θα επιφέρει ριζική αλλαγή στον χαρακτήρα του καθημερινού επιτραπέζιου σκεύους στο Βυζάντιο. Αν και πρωταρχικός στόχος της εφυάλωσης (επι-υάλωσης) ήταν να καταστήσει το αγγείο αδιάβροχο, η πρακτική αυτή εξελίχθηκε σε καθοριστικό παράγοντα στην αισθητική του εμφάνιση, κυρίως όταν στον 11ο

αιώνα εξαπλώθηκε η συνήθεια να επενδύουν τα αγγεία με άσπρο επίχρισμα πριν τοποθετήσουν το υάλωμα.

Η ανοιχτόχρωμη επιφάνεια, που εξασφάλιζε το στρώμα του επιχρίσματος κάτω από το επίχρισμα, έδωσε δυνατότητα ανάπτυξης της διακόσμησης στα κοκκινόσαρκα αγγεία. Κύριες μορφές διακόσμησης των βυζαντινών κεραμικών είναι η *γραπτή*, δηλαδή η ζωγραφιστή, η *ανάγλυφη* και η *εγχάρακτη*.

Η *πολύχρωμη* είναι είδος γραπτής διακόσμησης που εμφανίζεται σε επιτραπέζια σκεύη αλλά και σε πλακίδια επένδυσης τοίχων καμωμένα με άσπρο ή ασπριδερό πηλό και των οποίων τόπος κατασκευής πιστεύουμε πως είναι η Κωνσταντινούπολη. Χρησιμοποιεί υαλώδη χρώματα, όπως πράσινο, κυανό, κίτρινο, κόκκινο αλλά και μαύρο, κυρίως για τα περιγράμματα.

Η κωνσταντινουπολίτικη κεραμική με άσπρο πηλό ανέδειξε επίσης ένα άλλο είδος διακόσμησης, την *ανάγλυφη*. Καμωμένα με σφραγίδα ή μήτρα, ανθρώπινες μορφές, ζώα, πουλιά και γεωμετρικά μοτίβα εμφανίζονται ανάγλυφα κάτω από την εφυσάλωση, κίτρινη ή πράσινη.

Η *εγχάρακτη*, πάνω σε στρώμα επενδυτικού επιχρίσματος, διακόσμηση είναι χωρίς αμφιβολία το πιο αντιπροσωπευτικό και κυρίαρχο είδος διακόσμησης των βυζαντινών επιτραπέζιων κεραμικών. Το είδος αυτό της διακόσμησης είναι γνωστό διεθνώς ως *sgraffito* ή *sgraffiato* από το ιταλικό ρήμα *sgraffiare* που σημαίνει «χάρασσω». Η διαδικασία εκτέλεσης ακολουθούσε την εξής πορεία: αφού το φρεσκοκαμωμένο αγγείο στέγνωνε, τόσο όσο να σταθεροποιηθεί το σχήμα του, δεχόταν επενδυτικό στρώμα επιχρίσματος κατά κανόνα άσπρο ή ασπριδερό. Το επίχρισμα, που στη γλώσσα των μαστόρων της κεραμικής είναι γνωστό ως *μπαντινάς* ή *αστάρι*, είναι καθαρός αραιωμένος πηλός σε μορφή νερούλης κρέμας. Στο στρώμα του επιχρίσματος ο τεχνίτης χάρασε το διακοσμιακό θέμα που επέλεγε. Η χάραξη αποκάλυπτε τον κόκκινο πηλό κάτω από το επίχρισμα έτσι που οι κόκκινες εγχάρακτες γραμμές σχημάτιζαν τα διάφορα στοιχεία και μοτίβα της διακόσμησης. Μετά την ολοκλήρωση της χάραξης το αγγείο έμπαινε στο καμίνι για ψήσιμο. Μετά το ψήσιμο το κεραμικό πια αγγείο δεχόταν επικάλυψη με υάλωμα και έμπαινε στο καμίνι για το δεύτερο ψήσιμο, που έκανε την εφυσάλωση αδιάβροχη, διάφανη και λαμπερή.

Με πειραματισμούς στο εύρος της χάραξης και αναζητήσεις στις δυνατότητες που

προσφέρει η αντίθεση ανάμεσα στο σκουρόχρωμο του πηλού και το ανοικτόχρωμο του επιχρίσματος, η εγγάρια διακόσμηση των βυζαντινών εφυσωμένων αγγείων θα αναζητήσει διάφορους τρόπους έκφρασης και ανανέωσης σε μια μακροχρόνια πορεία από τον 11ο αιώνα έως τα νεώτερα χρόνια.

Η λεπτή χάραξη θα οδηγήσει σε *λεπτοχάρακτα* δαντελωτά θέματα με σπείρες και έλικες κατά τον 11ο – 12ο αιώνα. Η αδρή χάραξη θα κυριαρχήσει προς το τέλος του 12ου αιώνα με *αδρεγγάρακτες* μορφές πολεμιστών, κυνηγών αλλά και αδρά χαραγμένα γεωμετρικά μοτίβα. Η αφαίρεση του επιχρίσματος γύρω από τις παραστάσεις θα δώσει, δίκη αναγλύφου, *επιπεδόγλυφα* θέματα με ανθρώπινες μορφές και ζώα, όπως λιοντάρια, ελάφια, αλλά κυρίως λαγουδάκια, στο τέλος του 12ου και στις αρχές του 13ου αιώνα.

Μέσα στον 13ο αιώνα πινελιές πράσινου και καφεκίτρινου χρώματος έρχονται να ποικίλουν τον εγγάρακτο διάκοσμο και να δώσουν *έγχρωμα εγγάρακτα* σκεύη. Ξεχωριστά ή μαζί στο ίδιο αγγείο φαιδρύνουν χρωματικά τα καθημερινά κεραμικά σκεύη του βυζαντινού και μεταβυζαντινού κόσμου, καθώς η πρακτική αυτή συνεχίζεται έως τα νεώτερα χρόνια.

Σκεύη φωτισμού Κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο εξακολούθησε να γνωρίζει μεγάλη διάδοση το κλειστό κεραμικό λυχνάρι που αποτελείται από δύο τμήματα καμωμένα σε μήτρα. Μια μήτρα χρησίμευε για την κατασκευή του κάτω κοίλου τμήματος του λυχναριού, διαμορφωμένου κατάλληλα για να δεχτεί την καύσιμη ύλη, συνήθως ελαιόλαδο, ενώ μια δεύτερη χρησίμευε για την κατασκευή του εκτός εξαιρέσεων διακοσμημένου άνω επίπεδου τμήματος. Σχημάτιζε τον *μύξο*, δηλαδή τη θέση για το φωτίλι, και έφερε μια ή περισσότερες οπές για τον αερισμό και την πλήρωση με καύσιμη ύλη. Μια λαβή, κατά κανόνα απέναντι στον μύξο, συμπλήρωνε τη μορφή του πιο διαδεδομένου στον αρχαίο και βυζαντινό κόσμο φωτιστικού μέσου.

Στο πλούσιο θεματολόγιο της διακόσμησης των πήλινων λυχναριών η επικράτηση της χριστιανικής θρησκείας πρόσθεσε νέα θέματα, χριστιανικά σύμβολα, κυρίως σταυρούς, απεικονίσεις αγίων και ιερών προσώπων.

Από τον 7ο αιώνα αρχίζουν να εμφανίζονται λυχνάρια καμωμένα στον τροχό, που είναι συνήθως ανοικτά και φέρουν εφύαλωση. Έχουν συχνά ψηλή βάση και ένα ή περισσότερα ελαιοδοχεία.

Κεραμικά και ταφικά έθιμα Η ειδωλολατρική συνήθεια της τοποθέτησης μέσα στους τάφους διαφόρων αντικειμένων, ανάμεσά τους και πολλά κεραμικά αγγεία, τα οποία, ως

κτερίσματα, συνόδευαν τον νεκρό στην πέραν του θανάτου άλλη ζωή, εξακολούθησε και κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο. Ωστόσο, σταδιακά, η πρακτική αυτή εγκαταλείπεται, και τα ελάχιστα αγγεία σε ταφές της μεσοβυζαντινής περιόδου και τα πιο πολλά που ανευρίσκονται σ'αυτές των υστεροβυζαντινών χρόνων δεν αποτελούν πλέον κτερίσματα αλλά απλώς σκεύη που χρησιμοποιούνταν σε πρακτικές κατά τη νεκρώσιμη τελετουργία και σε έθιμα που συνδέονται με την απόδοση τιμών στους νεκρούς. Μέχρι και σήμερα αγγεία, όπως πήλινα κανάτια, χρησιμοποιούνται για να ρίχνουν κρασί ή νερό στους τάφους ή για το πλύσιμο των χεριών μετά την επίσκεψη σ'αυτούς. Επιβιώνουν ακόμη έθιμα όπως η ρίψη ελαίου από κάποιο σκεύος, συνήθως ένα πιάτο, πάνω στο σώμα του νεκρού πριν αυτό σκεπαστεί με χώμα. Το σκεύος που χρησιμοποιείται ρίχνεται και αυτό μαζί στον τάφο.

Κεραμικά και λατρεία Πρακτικές που σχετίζονται με τη λατρεία και τις θρησκευτικές τελετές χρησιμοποίησαν ευρύτατα διάφορα κεραμικά είδη. Εκτός από σπάνιες περιπτώσεις πήλινων εικόνων, στους χώρους λατρείας πήλινοι λύχνοι κάλυψαν τις ανάγκες φωτισμού και κεραμικά σκεύη, όπως δισκάρια, λεκάνες, λεκανίδες ακόμα και άγια ποτήρια, εξυπηρέτησαν ανάγκες κατά την τέλεση της λατρείας. Επιπλέον, πήλινα αγγεία χρησιμοποιήθηκαν στη λατρεία αγιάσματος και αγιασμένου ελαίου στα μεγάλα προσκυνήματα του χριστιανικού κόσμου. Αγγεία σε σχήμα μικρού πεπλατυσμένου φιαλιδίου με δύο μικρές λαβές χρησιμοποιούνταν για να μεταφέρουν οι πιστοί αγιασμένο έλαιο ή αγιασμένο νερό ως ευλογία στις μακρινές τους πατρίδες. Περίφημες είναι οι πήλινες *ευλογίες* από το προσκύνημα του αγίου Μηνά στην Αίγυπτο, που έφεραν στις δύο όψεις τους ανάγλυφη παράσταση του αγίου ανάμεσα σε δύο καμήλες.

Με τη λατρεία αγιάσματος πρέπει να συνδέονται αγγεία σε μορφή κούπας με απεικονίσεις ή μονογράμματα αγίων. Τέτοια αγγεία με το μονόγραμμα του αγίου Δημητρίου πιθανόν σχετίζονται με ανάλογη λατρεία στη βασιλική του αγίου στη Θεσσαλονίκη.

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, ένα Μουσείο με δηλωμένο το ενδιαφέρον για τα θέματα του υλικού βίου, έδειξε πάντοτε ξεχωριστή μέριμνα στα θέματα της καθημερινής ζωής. Δεν είναι συνεπώς περιέργο πως τα κεραμικά γνωρίζουν ιδιαίτερη μεταχείριση στους χώρους του Μουσείου. Ελάχιστες είναι οι εκθεσιακές ενότητες της μόνιμης έκθεσης του χωρίς κεραμικά, τα οποία αντιμετωπίζονται ως οικιακά, λατρευτικά, ταφικά αντικεί-

μενα, και εξετάζονται μεταξύ άλλων από άποψη τεχνολογίας, διακίνησης και διακόσμησης. Στην κεραμική αφιερώθηκε, επίσης, ειδική έκθεση με τίτλο «Βυζαντινά εφυαλωμένα κεραμικά. Η τέχνη των εγχάρακτων», που οργανώθηκε στην Πτέρυγα Περιοδικών Εκθέσεων του Μουσείου το φθινόπωρο του 1999. Επιπλέον, εκθέσεις, όπως η «Καθημερινή Ζωή στο Βυζάντιο», που οργανώθηκε από το Μουσείο στον Λευκό Πύργο στο πλαίσιο της σπονδυλωτής έκθεσης «Ώρες Βυζαντίου», περιέλαβαν σημαντικό αριθμό κεραμικών εκθεμάτων. Η μέριμνα για την κεραμική στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού δεν σταματά στην εκθεσιακή της παρουσία, αλλά προχωρεί στη συντήρηση και αποθήκευση της. Κατάλληλα εξοπλισμένα εργαστήρια εξειδικεύονται στη συντήρηση του ανασκαφικού κεραμικού υλικού, και μεγάλο μέρος των αποθηκών είναι διαμορφωμένο με σύστημα κυλιόμενων ραφιών για την αποθήκευση του. Ειδικότερα για την αποθήκευση των αμφορέων λύση έδωσε η κατασκευή ομοιώματος караβιού, μέσα στο οποίο αυτοί τοποθετήθηκαν σύμφωνα με τον τρόπο που μεταφέρονταν κατά την αρχαιότητα, στοιβαγμένοι δηλαδή κατά σειρές στο αμπάρι των πλοίων. Η καλή και ευρηματική αποθήκευση και γενικά ο χειρισμός του κεραμικού υλικού στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού όχι μόνο δείχνουν το ενδιαφέρον στο προϊόν του μόχθου του κεραμέα, αλλά δηλώνουν και τον σεβασμό του στα ταπεινά καθημερινά αντικείμενα που συνθέτουν τον πολιτισμό που αυτό προβάλλει.

Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιρτζή
Αρχαιολόγος

FROM EARTH, WATER, AND FIRE

Ceramic art in the Museum of Byzantine Culture

Clay is one of the oldest materials used by human beings and synonymous with creation, if one recalls the Old Testament and how God formed man ‘of the dust of the ground’ Clay made of earth and water embodies the notion of malleability, but also of ephemerality and solubility, for it can easily be dissolved into its constituent parts with the addition of a little more water

However, these properties change radically when clay is subjected to the ordeal of fire. Then the malleable, soluble substance is transformed. Once they have undergone the process of firing, clay objects are transmuted into ‘ceramics’ They acquire a fixed shape, an immutable form, and become much more durable than the glass or the seemingly invulnerable metal objects that mostly succumb to recycling. Even when smashed, ceramics obstinately continue to make their presence felt.

The threefold structure of ceramic was most felicitously likened to the threefold hypostasis of the indivisible and homoousian Trinity when St Spyridon performed a miracle at the first Oecumenical Council at Nicaea in 325: ‘He squeezed the tile and the fire went up, while the water fell down, and the clay remained in his hands, revealing the mystery of the Holy Trinity’

Ceramic objects have been a part of human life in all its manifestations and in a variety of ways: as building materials, as everyday utensils, as lighting devices, as toys, and even as objects for religious or sepulchral use.

Building materials An incalculably large proportion of building materials are made of clay to this day and belong in the category of ceramics. In Byzantium artisans known as *kerameis*, *plinthourgoi*, *ostrakarioi*, and *peloepsetes* made roof-tiles, bricks, floor-tiles, wall-tiles, pipes, and gutters. These objects were manufactured for public buildings, castles, defensive works, churches, palaces, and also for humble private homes in town and countryside.

The ceramic workshops – more specifically those which manufactured building materials – were located mainly on the outskirts of towns, usually on the busy roads that

led into the towns or near ports, for ease of transportation and distribution of their products. In either case, they had to be close to water and to deposits of soil suitable for manufacturing their products.

Ceramic utensils A large proportion of ceramics belong in the category of utensils. In the everyday life of rich and poor, laity and clergy, ceramic utensils had always served fundamental needs.

In the Byzantine world, the need to transport products was still served by ceramic utensils, the transportation vessel *par excellence* being the amphora. Its ergonomic form was ideally suited for transporting – mainly liquid – products over long distances. It had thick, resilient walls, two strong handles on which the porters could get a good, secure grip, and a body that was appropriately shaped for being stacked in rows in ships' holds. Amphoras were stowed in such a way that the base of each one in the upper rows nestled into the space formed by the shoulders and handles of groups of four in the rows beneath. Wine, oil, various cured products, nuts and dried fruit, honey, and other foodstuffs were transported in amphoras or in similarly shaped vessels.

In the Byzantine period, the word *magarikon* or *megarikon* was synonymous with the word 'amphora'. Originally it was an adjective denoting amphoras from Megara, but it gradually came to be used as a noun signifying any kind of amphora. *Magarika* were the main kind of transportation vessel until the fourteenth century, when they were replaced by the wooden barrels introduced by Italian merchants, mainly from Venice and Genoa, who dominated trade at the time.

Lagenia, *stammes*, and *stammia* were much smaller than amphoras, with one or two handles and sometimes with decoration. They were used for transporting liquids, mainly water, usually over a short distance. We can imagine girls carrying them full of water on their shoulders from the spring to the home.

Small and large jars, usually embedded in the earthen floor of the cellars of Byzantine houses, monasteries, and other establishments, were used for storing oil and wine, as also grains, pulses, and other foodstuffs. Transportation vessels such as amphoras were also used as storage vessels, as they were kept in the cellars complete with their contents.

Receptacles referred to in the sources as *kourelloi* or *kouroupia* were open-necked closed vessels with a fusiform body and a flat base that were used for storing cheese in brine, cured

foodstuffs, such as salted fish and meat, and vegetables pickled in brine or vinegar

Ceramic ware predominated in the Byzantine domestic kitchen. The pre-eminent cooking vessel was the *tsoukka*, *tsoukali*, or *chytra*, a simple earthenware pot that came in various sizes. It had a tried and tested ergonomic shape, with a spherical body, wide mouth, and one, two, or no handles. Any variations were intended to serve specific needs: for instance, the rim might be shaped to receive a lid, or the base might be flat or rounded, depending on whether the pot was to stand directly on the glowing embers in the fireplace or rest on a trivet.

Apart from the *tsoukka*, a large number of frying pans were also made of pottery. Shallow or deep, they were essential utensils for cooking such dishes as *sphoungata*, a kind of omelette, and sweetmeats also, as many types of Byzantine confectionery were fried.

Ceramic wares always played an important part in the serving of food. Plates, bowls, cups, and other more specialised vessels made of clay constituted the vast majority of everyday Byzantine tableware.

The tableware of the Early Byzantine period was more or less a continuation and development of that of the Roman period, consisting mainly of unpainted, medium-sized vessels suitable for serving solid, not liquid food. We can imagine them lined up on low side-tables in front of the recumbent dinner guests, as it was still customary to enjoy food while reclining on couches and soft bedding.

In the Middle Byzantine period, this custom seems to have changed, and diners began to eat sitting up around a table. The form of the tableware remained the same, however, still being mostly large plates and hemispherical bowls: in other words, receptacles that could be used as common serving vessels in the centre of the table. Contemporary representations of meals and banquets support this view, because they show far fewer utensils than diners, and the latter are depicted reaching out to help themselves from, usually two or three, large plates set on the table.

In the thirteenth century it is clear that the shape and size of tableware changed. The vessels became smaller and deeper, being mostly deep hemispherical bowls, usually small in size. The small size indicates individual use and the depth suggests liquid food, such as broths and soups. These changes indicate a modification of the Byzantine diet with a move towards poorer, cheaper fare. The socio-economic circumstances prevailing after

the Latin conquest in 1204 and the influence of Western gustatory preferences might offer a satisfactory explanation for the changes observed in tableware in the Late Byzantine period.

Unlike other wares, many of the table vessels have some kind of decoration, which makes it possible to consider such questions as the nature of foreign influences and aesthetic preferences and choices.

In the vessels of the Early Christian period, we see Christian symbols appearing among the decorative subjects and motifs of ceramic wares, such as the fish, the lamb, and, especially, the cross. Religious subjects from the Old and New Testaments also appear, symbols reflecting the first Christians' need to make the divine presence felt and to invoke divine protection.

In around the seventh century, the innovative of the practice of coating the ceramic surface with glaze produced a radical change in the nature of everyday tableware in Byzantium. Although the primary purpose of glazing was to render the vessel waterproof, the practice became a determining factor in its aesthetic appearance, especially in the eleventh century, when the custom spread of coating ceramics with white slip before applying the glaze.

The pale surface colour produced by the slip layer under the glaze made it possible to develop the decoration on the red-clay vessels. The principal forms of decoration on Byzantine ceramics are painted, relief, and sgraffito.

Polychrome decoration is a form of painted decoration which appeared on tableware and also on wall-tiles made of white or whitish clay that are believed to have been manufactured in Constantinople. Vitreous colours like green, blue, and red were used, and also black, mainly for outlines.

Constantinopolitan White Ware also displayed another kind of decoration, namely relief, in which impressed or mould-made human figures, animals, birds, and geometrical motifs appear in relief under yellow or green glaze.

Decoration engraved or incised through a surface layer of slip, is unquestionably the most representative and the predominant type of decoration on Byzantine ceramic tableware. It is known internationally as *sgraffito* or *sgraffiato*, from the Italian *sgraffiare*, 'to scratch' The process was as follows. When the freshly made vessel had dried

sufficiently to fix its shape, it was coated with a layer of, usually white or whitish, slip. (Slip is pure clay diluted to a creamy, flowing consistency) The craftsman then engraved the chosen decorative motif through the layer of slip, exposing the red clay beneath, so that the engraved red lines formed the various elements of the decoration. The vessel was then fired in the kiln. After firing, the now ceramic vessel was coated with glaze and fired a second time, a process which rendered the glaze waterproof, transparent, and shiny

By experimenting with the width of the engraved line and exploring the potential offered by the contrast between the dark clay and the light slip, the sgraffito decoration of Byzantine glazed ceramics sought various modes of expression and renewal over a lengthy period of development from the eleventh century to modern times.

A fine engraved line led to lacy Fine-Sgraffito decoration, with spirals and scroll motifs, in the eleventh and twelfth centuries. A thicker line predominated towards the end of the twelfth century, producing Incised-Sgraffito figures of warriors and hunters and also geometrical motifs. The removal of the slip around the figures created seemingly relief champlévé decorative subjects in the form of human figures and animals, such as lions, deer, and especially rabbits, in the late twelfth and early thirteenth century

In the thirteenth century the sgraffito decoration was diversified with brushstrokes of green and brownish-yellow colour, producing Coloured-Sgraffito ware. Either separately or together on the same vessel they colourfully enlivened the everyday ceramic wares of the Byzantine and also of the Postbyzantine world, for the practice continued into the modern era.

Lighting devices In the Early Byzantine period the closed ceramic lamp continued to be widely used. It consisted of two mould-made parts. One mould was used to make the lower, hollow part of the lamp, which was shaped to contain the fuel, usually olive oil, while another was used to make the almost always decorated upper, flat part. This included the nozzle, which held the wick, and one or more ventilation and filling holes; and a handle, usually opposite the nozzle, completed the shape of the most widely used lighting device in the ancient and the Byzantine world.

The Christian religion added new subjects to the rich decorative repertory of the pottery lamps, including Christian symbols, mainly crosses, and representations of saints and sacred persons.

In the seventh century, wheel-made lamps started to appear, being usually open, glazed vessels, often with a tall foot and more than one oil reservoir

Ceramics and burial customs The pagan custom of placing various objects in graves, including many ceramic vessels, which, as burial offerings, accompanied the deceased in the hereafter, continued in the Early Byzantine period. The practice gradually died out, however, and the few vessels in Middle Byzantine burials and the rather greater number found in those of the Late Byzantine period are no longer burial offerings, but simply utensils that played a part in burial rituals and in customs connected with honouring the dead. Even today pottery jugs are used for pouring wine or water into graves or for washing the hands after visiting a grave. Another custom that survives is that of splashing oil from some kind of vessel, usually a plate, over the body before it is covered with earth, the vessel itself also being cast into the grave.

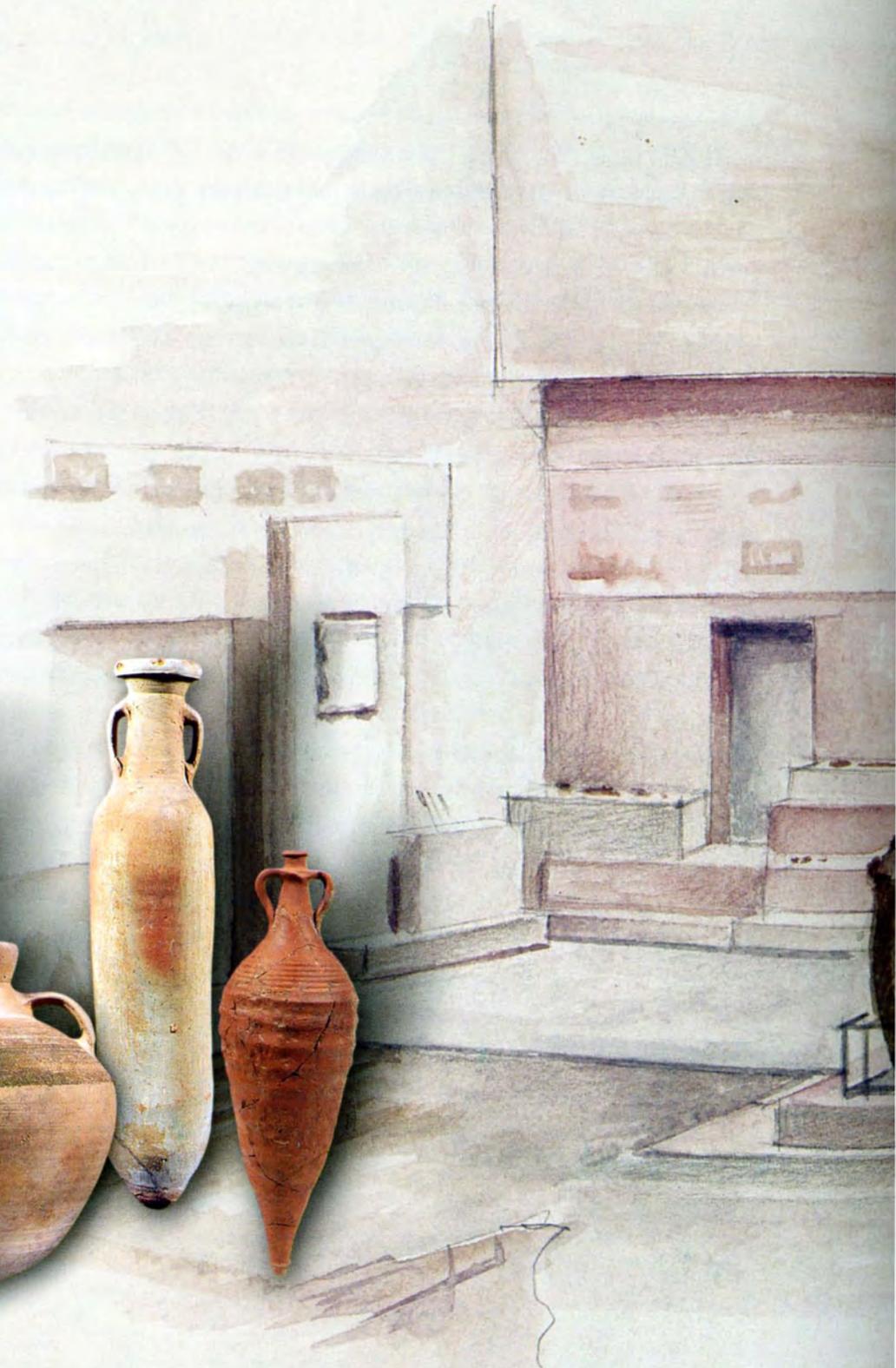
Ceramics and religious worship Practices connected with religious worship and rituals made extensive use of the various ceramic wares. In places of worship pottery lamps met the need for lighting and such ceramic utensils as plates, bowls, patens, and even chalices served various purposes during the ritual. Clay vessels were also connected with the cult of holy water and blessed oil in the major pilgrim centres of the Christian world. *Eulogiae* vessels in the shape of a small, flat ampulla, often with two tiny handles were used by the faithful to take blessed oil or holy water back with them to their distant homelands. Famous *eulogiai* include the little clay flasks from the shrine of St Menas in Egypt, which were impressed on both sides with a representation of the saint between two camels.

Bowl-like vessels bearing representations or monograms of saints must also be connected with the cult of holy water. Such vessels with the figure or monogram of St Demetrios are probably associated with the cult in his basilica in Thessaloniki.

A museum with a stated interest in aspects of material life, the Museum of Byzantine Culture has always paid special attention to objects of everyday use. So it is hardly surprising that pottery has a special place in the museum's galleries. There are very few units in the permanent display that do not include pottery for domestic, religious, or sepulchral use, examined from the point of view of technology, distribution, and

decoration. A special exhibition in the temporary exhibitions wing was devoted to pottery in 1999: 'Byzantine Glazed Ceramics: The Art of Sgraffito', and such exhibitions as 'Everyday Life in Byzantium', which the museum organised and mounted in the White Tower as part of the multi-venue 'Byzantine Hours' exhibition, have also included a considerable number of ceramic exhibits. The Museum of Byzantine Culture's interest in the genre of pottery is not limited to displaying it, but also extends to conservation and storage. Special, properly equipped laboratories are dedicated to the conservation of excavated pottery, and a large part of the storage facilities has been designed with a system of sliding shelves for storing it on. The problem of storing amphoras was resolved by building a replica of a ship, in the hold of which they are stacked in rows just as they would have been in the ancient period. The museum's resourceful manner of storing pottery and its treatment of ceramic material in general not only reflects its interest in the product of the potter's labour, but also indicates its respect for the humble everyday objects that make up the culture it presents.

Demetra Papanikola-Bakirtzi
Archaeologist

οσθιο
αδυριδων
σπουξας
την κεραια
τομην πυρ
εθουει τον
τοδε νερον
επεσαν κλω
υπο το χιμα
σμεινεν εις
τα χειρα τα
φαρονια
τομοτηριον
της αθιας
τριαδος.

2006

Ιανουάριος / January

μήνας πρώτος εβδομάδα πρώτη / month first week first

26

Δευτέρα / Monday

27

Τρίτη / Tuesday

28

Τετάρτη / Wednesday

29

Πέμπτη / Thursday

30

Παρασκευή / Friday

31

Σάββατο / Saturday

1

Κυριακή / Sunday

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ Περίτομή Ιησού Χριστού, Βασιλείου του Μεγάλου

σ.28-29 Εμπορικοί αμφορείς και ζωγραφικός σχεδιασμός έκθεσης Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, Γ. Marconi-Παπαδέλη.
p.p.28-29 Commercial amphoras and exhibition painted plan by G. Marconi-Papadeli in the Museum of Byzantine Culture.

Ο Άγιος Σπυρίδων σφίγγει την κεραμίδα η οποία αποσυντίθεται σε νερό, χρώμα και φωτιά. Φορητή εικόνα, 1851.
St Spyridon squeezes the tile, which breaks down into water, clay, and fire. Icon, 1851.

2006

Ιανουάριος / January

μήνας πρώτος εβδομάδα δεύτερη / month first week second

2

Δευτέρα / Monday

3

Τρίτη / Tuesday

4

Τετάρτη / Wednesday

5

Πέμπτη / Thursday

6

Παρασκευή / Friday

ΑΓΙΑ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

7

Σάββατο / Saturday

Ιωάννου του Προδρόμου

8

Κυριακή / Sunday

Κεραμίδες στέγης πρωτοβυζαντινών χρόνων. Καμίνιασμα κεραμίδων σε μικρογραφία χειρογράφου, 12ος αι. (κώδ. Vat. Gr 746, φ. 61r).

Βατικανό, Biblioteca Apostolica Vaticana.

Early Byzantine roof-tiles. Miniature of roof-tiles being fired in cod. 12th c. (Vat. Gr 746, fol. 61r.)

Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana

πυρί· καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλῆθος αἰλίου
ἀσφαλτοσαῦτοῖς ἡρόπηνος·

ἡ τῶν πλῆθων

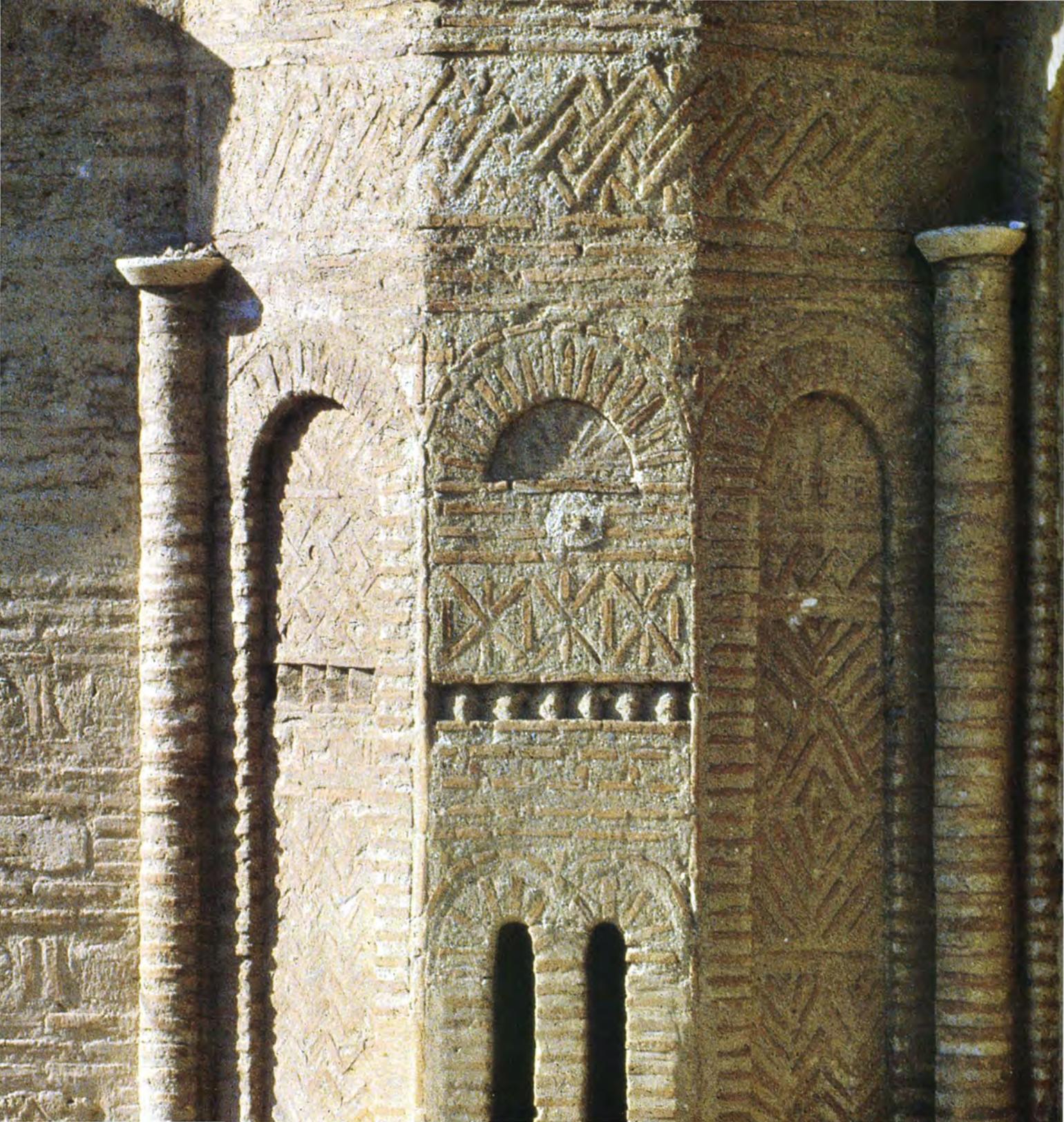
ἐκκασίως ὁραεὶ δέ·

† λγ· περί τῆς συγχύσεως τῶν χυσεῶν·

Καὶ εἶπον· Δὲ οἱ ἡδομήσω μὴ αὐτοῖς

2006

Ιανουάριος / *January*

μήνας πρώτος εβδομάδα τρίτη / month first week third

9

Δευτέρα / Monday

10

Τρίτη / Tuesday

Γρηγορίου Νύσσης

11

Τετάρτη / Wednesday

12

Πέμπτη / Thursday

13

Παρασκευή / Friday

14

Σάββατο / Saturday

15

Κυριακή / Sunday

Κεραμοπλαστικός διάκοσμος. Ναός Αγίων Αποστόλων Θεσσαλονίκης, 14ος αι.
Decorative brickwork. Church of the Holy Apostles, Thessaloniki. 14th c.

2006

Ιανουάριος / January

μήνας πρώτος εβδομάδα τέταρτη / month first week fourth

16

Δευτέρα / Monday

17

Τρίτη / Tuesday

Αντωνίου του Μεγάλου

18

Τετάρτη / Wednesday

Αθανασίου και Κυρίλλου Πατριάρχων

19

Πέμπτη / Thursday

20

Παρασκευή / Friday

Ευθυμίου του Μεγάλου

21

Σάββατο / Saturday

22

Κυριακή / Sunday

Τιμοθέου αποστόλου, Αναστασίου Πέρσου

Αμφορείς στοιβαγμένοι σε ομοίωμα караβιού στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού.
Amphoras stacked in a replica of a ship in the Museum of Byzantine Culture.

2006

Ιανουάριος / January

μήνας πρώτος εβδομάδα πέμπτη / month first week fifth

23

Δευτέρα / Monday

24

Τρίτη / Tuesday

Ξένης οσίας

25

Τετάρτη / Wednesday

Γρηγορίου Θεολόγου

26

Πέμπτη / Thursday

Ξενοφώντος οσίου

27

Παρασκευή / Friday

28

Σάββατο / Saturday

29

Κυριακή / Sunday

Πρωτοβυζαντινοί αμφορείς με επίμηκες σώμα
Early Byzantine long-bodied amphoras

2006

Ιανουάριος / January

μήνας δεύτερος εβδομάδα έκτη / month second week sixth

30

Δευτέρα / Monday

ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

31

Τρίτη / Tuesday

Κύρου και Ιωάννου των Αναργύρων

1

Τετάρτη / Wednesday

Φεβρουάριος
February

2

Πέμπτη / Thursday

ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ

3

Παρασκευή / Friday

4

Σάββατο / Saturday

5

Κυριακή / Sunday

Πρωτοβυζαντινοί αμφορείς και άποψη έκθεσής τους σε υδατογραφία Γ. Marconi-Παπαδέλη
Early Byzantine amphoras and a view of an exhibition of them in a watercolour by G. Marconi-Papadeli

2006

Φεβρουάριος / February

μήνας δεύτερος εβδομάδα έβδομη / month second week seventh

6

Δευτέρα / Monday

7

Τρίτη / Tuesday

8

Τετάρτη / Wednesday

9

Πέμπτη / Thursday

10

Παρασκευή / Friday

Χαραλάμπος ιερομάρτυρος

11

Σάββατο / Saturday

Βλασίου ιερομάρτυρος

12

Κυριακή / Sunday

Μεσοβυζαντινοί αμφορείς
Middle Byzantine amphoras

2006

Φεβρουάριος / February

μήνας δεύτερος εβδομάδα όγδοη / month second week eighth

13

Δευτέρα / Monday _____

14

Τρίτη / Tuesday _____

15

Τετάρτη / Wednesday _____

16

Πέμπτη / Thursday _____

17

Παρασκευή / Friday _____ Θεοδώρου του Τήρονος

18

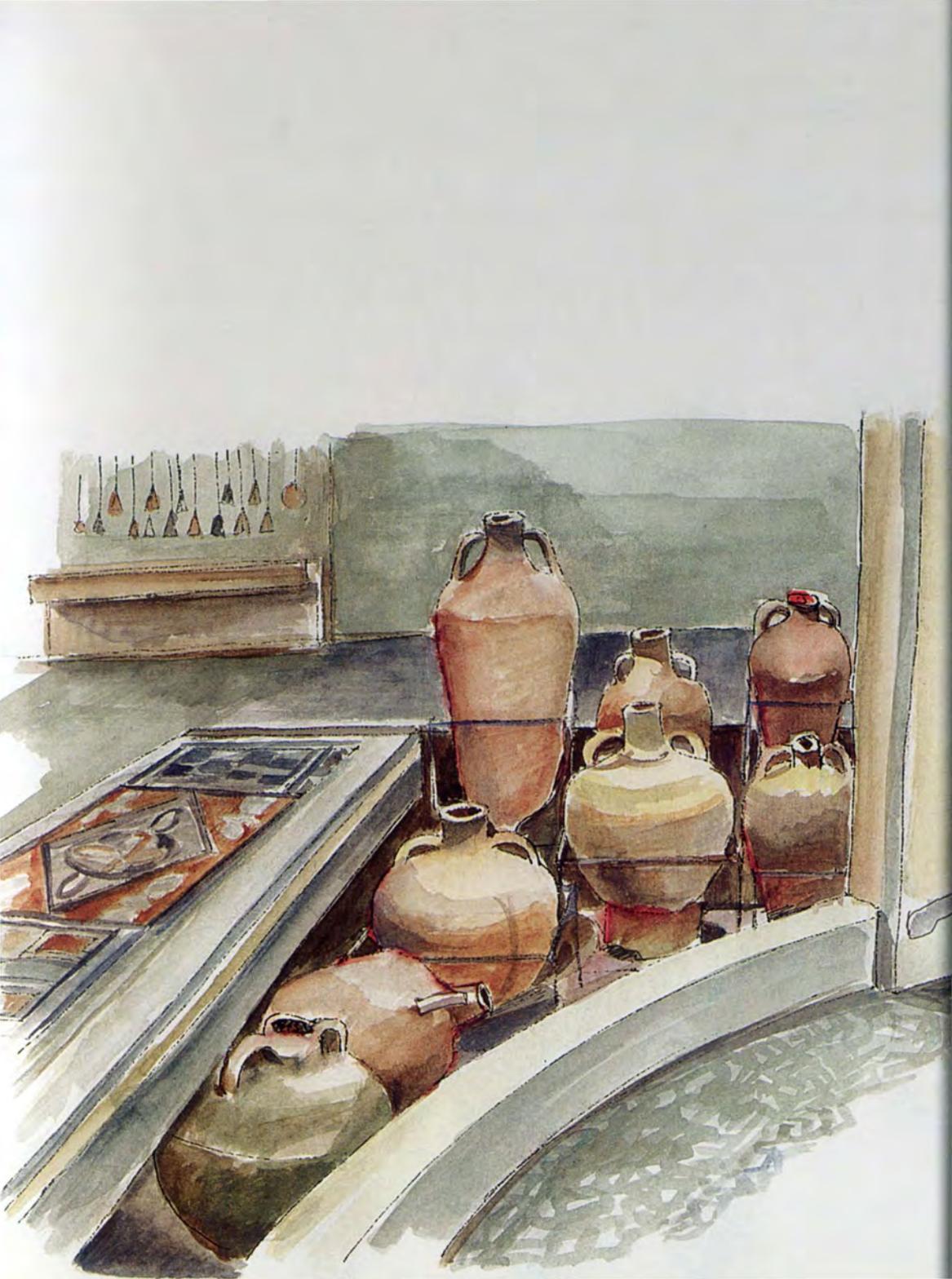
Σάββατο / Saturday _____

19

Κυριακή / Sunday _____ Φιλοθέης Αθηναίας

Πίθος και πόμα πίθου πρωτοβυζαντινών χρόνων

Αποψη έκθεσης Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού με αμφορείς σε αποθηκευτική χρήση σε υδατογραφία Γ. Marconi-Παπαδέλη
Early Byzantine storage jar and lid. Watercolour of storage amphoras displayed in the Museum of Byzantine Culture. G. Marconi-Papadeli

2006

Φεβρουάριος / February

μήνας δεύτερος εβδομάδα ένατη / month second week ninth

20

Δευτέρα / Monday

21

Τρίτη / Tuesday

22

Τετάρτη / Wednesday

23

Πέμπτη / Thursday

Τοικνοπέμπτη

24

Παρασκευή / Friday

25

Σάββατο / Saturday

26

Κυριακή / Sunday

Της Απόκριεο

Λαγήνι με χαρακτή παραίσταση Λιονταριών, 11ος αι.
Lageni with engraved lions. 11th c.

2006

Φεβρουάριος / February

μήνας τρίτος εβδομάδα δέκατη / month third week tenth

27

Δευτέρα / Monday

28

Τρίτη / Tuesday

1

Τετάρτη / Wednesday

Μάρτιος

March

Ευδοκίας οσίας

2

Πέμπτη / Thursday

3

Παρασκευή / Friday

4

Σάββατο / Saturday

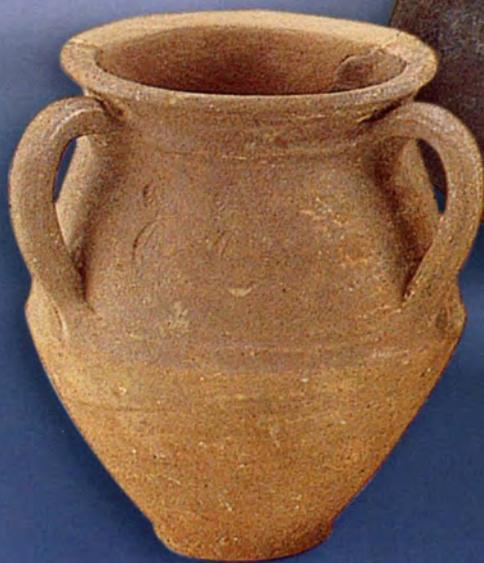
5

Κυριακή / Sunday

Της Τυροφάγου

Λαγήνι, 11ος αι. και σταμνία σε υδατογραφία Γ. Marconi-Παπαδέλη
Lageni, 11th c. and pitchers in a watercolour by G. Marconi-Papadeli

2006

Μάρτιος / *March*

μήνας τρίτος εβδομάδα ενδέκατη / month third week eleventh

6

Δευτέρα / Monday

ΚΑΘΑΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

7

Τρίτη / Tuesday

8

Τετάρτη / Wednesday

9

Πέμπτη / Thursday

10

Παρασκευή / Friday

Α' Χαιρετισμοί

11

Σάββατο / Saturday

12

Κυριακή / Sunday

Της Ορθοδοξίας

Οικιακά σκεύη πρωτοβυζαντινής περιόδου
Domestic utensils of the Early Byzantine period

2006

Μάρτιος / *March*

μήνας τρίτος εβδομάδα δωδέκατη / month third week twelveth

13

Δευτέρα / Monday

14

Τρίτη / Tuesday

15

Τετάρτη / Wednesday

16

Πέμπτη / Thursday

17

Παρασκευή / Friday

Β' Χαριτισμοί

18

Σάββατο / Saturday

19

Κυριακή / Sunday

Παλαοχριστιανικά κεραμικά αγγεία και απεικονίσεις σκευών σε υδατογραφία. Γ. Marconi-Παπαδέλη
Early Christian ceramic utensils and similar vessels in a watercolour by G. Marconi-Papadeli

2006

Μάρτιος / *March*

μήνας τρίτος εβδομάδα δέκατη τρίτη / month third week thirteenth

20

Δευτέρα / Monday

21

Τρίτη / Tuesday

22

Τετάρτη / Wednesday

23

Πέμπτη / Thursday

24

Παρασκευή / Friday

Γ' Χαρτημοί

25

Σάββατο / Saturday

ΕΘΝΙΚΗ ΕΟΡΤΗ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

26

Κυριακή / Sunday

Σταυροπροσκυνησμός

Παλαοχριστιανικά σκεύη με αυλακώσεις γύρω από το σώμα
Early Christian utensils with grooves around the body

2006

Μάρτιος / *March*

μήνας τέταρτος εβδομάδα δέκατη τέταρτη / month fourth week fourteenth

27

Δευτέρα / Monday

28

Τρίτη / Tuesday

29

Τετάρτη / Wednesday

30

Πέμπτη / Thursday

31

Παρασκευή / Friday

Δ' Χαιρετισμοί

1

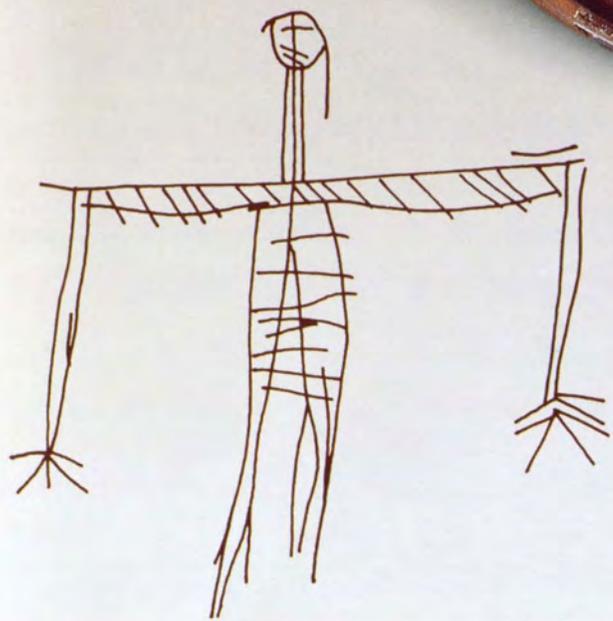
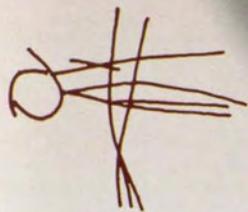
Σάββατο / Saturday

Απρίλιος
April

2

Κυριακή / Sunday

Πινάκιο με χαρακτή καρικατούρα ανθρώπινης μορφής, 1ος αι.
Plate engraved with a caricature of a human figure. 1st c.

2006

Απρίλιος / April

μήνας τέταρτος εβδομάδα δέκατη πέμπτη / month fourth week fifteenth

3

Δευτέρα / Monday

4

Τρίτη / Tuesday

5

Τετάρτη / Wednesday

Θεοδόρας οσίας της εν Θεσσαλονίκη

6

Πέμπτη / Thursday

7

Παρασκευή / Friday

ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

8

Σάββατο / Saturday

9

Κυριακή / Sunday

Βαθύ οικιακό σκεύος. Έχει οριζόντιο χείλος με κυματιστό περίγραμμα και εμπέστο διάκοσμο, 4ος-5ος αι.
Deep domestic utensil with an undulating line and impressed decoration around the flat rim. 4th-5th c.

2006

Απρίλιος / April

μήνας τέταρτος εβδομάδα δέκατη έκτη / month fourth week sixteenth

10

Δευτέρα / Monday

11

Τρίτη / Tuesday

12

Τετάρτη / Wednesday

13

Πέμπτη / Thursday

14

Παρασκευή / Friday

15

Σάββατο / Saturday

Του Λαζάρου

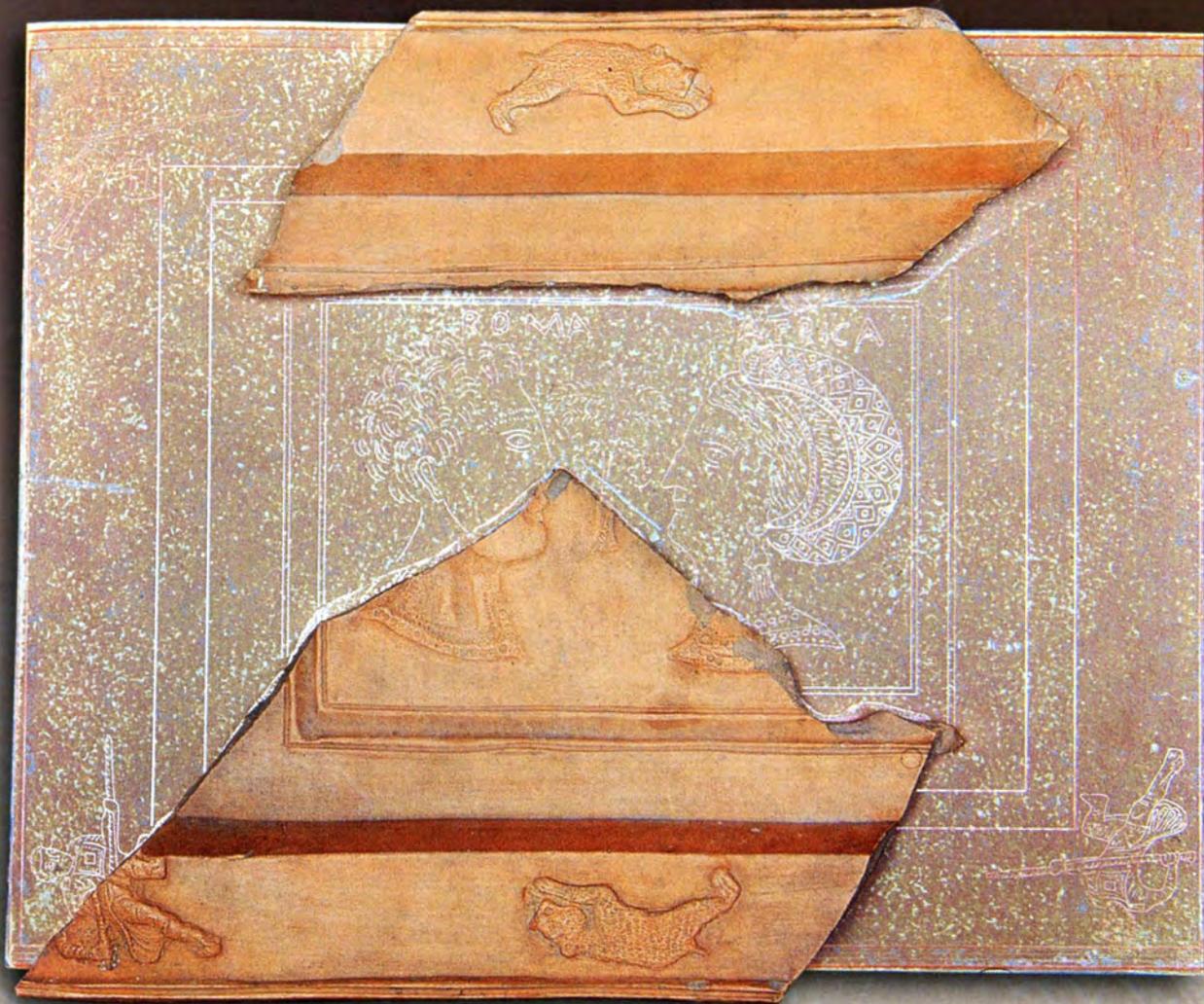
16

Κυριακή / Sunday

Τον Βαΐον

σ. 60-61 Παλαιοχριστιανικά σκεύη σε υδατογραφία Γ. Marconi-Παπαδέλη
p.p. 60-61 Early Christian utensils in a watercolour by G. Marconi-Papadeli

Τετράγωνος δίσκος με σκηνές κυνηγιού. Μακροχρόνιο δάνειο από Μουσείο Μπενάκη, 4ος-αρχές 5ου αι.
Square dish with hunting scenes. Long-term loan from the Benaki Museum. 4th-early 5th c.

2006

Απρίλιος / April

μήνας τέταρτος εβδομάδα δέκατη έβδομη / month fourth week seventeenth

17

Δευτέρα / Monday

Μεγάλη Δευτέρα

18

Τρίτη / Tuesday

Μεγάλη Τρίτη

19

Τετάρτη / Wednesday

Μεγάλη Τετάρτη

20

Πέμπτη / Thursday

Μεγάλη Πέμπτη

21

Παρασκευή / Friday

Μεγάλη Παρασκευή

22

Σάββατο / Saturday

Μεγάλο Σάββατο

23

Κυριακή / Sunday

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ

Θραύσματα αγγείων με πολύχρωμη διακόσμηση κωνσταντινουπολίτικης προέλευσης, 11ος -12ος αι.
Pottery fragments with polychrome decoration from Constantinople. 11-12th c.

2006

Απρίλιος / April

μήνας τέταρτος εβδομάδα δέκατη όγδοη / month fourth week eighteenth

24

Δευτέρα / Monday

Της Διακαινησίμου, Γεωργίου Τροπαιοφόρου

25

Τρίτη / Tuesday

26

Τετάρτη / Wednesday

27

Πέμπτη / Thursday

28

Παρασκευή / Friday

Ζωοδόχου πηγής

29

Σάββατο / Saturday

30

Κυριακή / Sunday

Του Θωμά

Θραύσμα αγγείου από άσπρο πηλό με ανάγλυφη διακόσμηση κωνσταντινουπολίτικης προέλευσης, 11ος αι.
White Ware fragment with relief decoration from Constantinople, 11th c.

2006

Μάιος / May

μήνας πέμπτος εβδομάδα δέκατη ένατη / month fifth week nineteenth

1

Δευτέρα / Monday Εργατική Προτομαγιά

2

Τρίτη / Tuesday

3

Τετάρτη / Wednesday

4

Πέμπτη / Thursday Πελαγίας οσιομάρτυρος

5

Παρασκευή / Friday

6

Σάββατο / Saturday

7

Κυριακή / Sunday

Αγγεία καμωμένα με άσπρο πηλό κονσταντινουπολίτικης προέλευσης, 11ος αι.
White Ware from Constantinople. 11th c.

2006

Μάιος / May

μήνας πέμπτος εβδομάδα εικοστή / month fifth week twentieth

8

Δευτέρα / Monday

9

Τρίτη / Tuesday

10

Τετάρτη / Wednesday

11

Πέμπτη / Thursday

Κυρίλλου και Μεθοδίου

12

Παρασκευή / Friday

13

Σάββατο / Saturday

14

Κυριακή / Sunday

Πινάκιο με αδρεχάρακτη διακόσμηση και πράσινη εφύαλωση, β' μισό 12ου αι.
Plate with incised-sgraffito decoration and green glaze. Second half of the 12th c.

2006

Μάιος / May

μήνας πέμπτος εβδομάδα εικοστή πρώτη / month fifth week twenty-first

15

Δευτέρα / Monday

16

Τρίτη / Tuesday

17

Τετάρτη / Wednesday

Μεσοπεντηκοστή

18

Πέμπτη / Thursday

19

Παρασκευή / Friday

20

Σάββατο / Saturday

21

Κυριακή / Sunday

Κωνσταντίνου και Ελένης ιαποστόλων

Κούπα με αδρεχάρακτη διακόσμηση και κίτρινη εφυάλωση, β' μισό 12ου αι.. Δωρεά Θ. Βλαστού-Δραγούμη
Bowl with incised-sgraffito decoration and yellow glaze. Second half of the 12th c.. Donated by Th. Vlastou-Dragoumi

2006

Μάιος / May

μήνας πέμπτος εβδομάδα εικοστή δεύτερη / month fifth week twenty-second

22

Δευτέρα / Monday

23

Τρίτη / Tuesday

24

Τετάρτη / Wednesday

25

Πέμπτη / Thursday

26

Παρασκευή / Friday

27

Σάββατο / Saturday

28

Κυριακή / Sunday

Θραύσμα εφραλωμένου αγγείου με εγχάρκτη παράσταση στρατιώτη, β' μισό 12ου αιώνα.
Fragment of a glazed vessel decorated with a sgraffito soldier Second half of the 12th c.

2006

Μάιος / May

μήνας έκτος εβδομάδα εικοστή τρίτη / month sixth week twenty-third

29

Δευτέρα / Monday

Θεοδοσίας οσιομάρτυρος

30

Τρίτη / Tuesday

31

Τετάρτη / Wednesday

1

Πέμπτη / Thursday

Ιούνιος

June

ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ

2

Παρασκευή / Friday

3

Σάββατο / Saturday

4

Κυριακή / Sunday

Εφθαλωμένη κούπα με επιπεδόγλυφη απεικόνιση λαγού, τέλη 12ου αρχές 13ου αι.. Δωρεά Θ. Βλαστού-Δραγούμη
Glazed bowl with a champlévé rabbit. Late 12th Early 13th c.. Donated by Th. Vlastou-Dragoumi

2006

Ιούνιος / June

μήνας έκτος εβδομάδα εικοστή τέταρτη / month sixth week twenty-fourth

5

Δευτέρα / Monday

6

Τρίτη / Tuesday

7

Τετάρτη / Wednesday

8

Πέμπτη / Thursday

9

Παρασκευή / Friday

10

Σάββατο / Saturday

11

Κυριακή / Sunday

ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

Θραύσμα εφραλωμένου αγγείου με επιπεδόγλυφη απεικόνιση λιονταριού, ποικίλλεται με οριζόντιες πράσινες πινελιές, α' μισό 13ου αι.
Fragment of a glazed vessel with a champlévé lion enlivened with horizontal green brushstrokes. First half of the 13th c.

2006

Ιούνιος / June

μήνας έκτος εβδομάδα εικοστή πέμπτη / month sixth week twenty-fifth

12

Δευτέρα / Monday

ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

13

Τρίτη / Tuesday

14

Τετάρτη / Wednesday

15

Πέμπτη / Thursday

16

Παρασκευή / Friday

17

Σάββατο / Saturday

18

Κυριακή / Sunday

Αγίων Πάντων

Θραύσμα εφραλωμένου αγγείου με επιπεδόλυφη απεικόνιση λιονταριού ανάμεσα σε βλαστούς, τέλη 12ου- αρχές 13ου αι.
Fragment of a glazed vessel with a *champlevé* lion between tendrils. Late 12th-early 13th c.

2006

Ιούνιος / June

μήνας έκτος εβδομάδα εικοστή έκτη / month sixth week twenty-sixth

19

Δευτέρα / Monday

20

Τρίτη / Tuesday

21

Τετάρτη / Wednesday

22

Πέμπτη / Thursday

23

Παρασκευή / Friday

24

Σάββατο / Saturday

25

Κυριακή / Sunday

Θραύσμα εφραλωμένου αγγείου με εγχάρκτη απεικόνιση χορευτή.
Φορά ειδικό ένδυμα χορού με μακριά μανίκια που κυματίζουν ανάλογα με τις χορευτικές κινήσεις του, τέλη 13ου-14ου αι.

Fragment of a glazed vessel with a sgraffito dancer

He wears a special dancing garment with long sleeves that flutter in accordance with his movements. Late 13th-14th c.

2006

Ιούνιος / June

μήνας έβδομος εβδομάδα εικοστή έβδομη / month seventh week twenty-seventh

26

Δευτέρα / Monday

27

Τρίτη / Tuesday

28

Τετάρτη / Wednesday

29

Πέμπτη / Thursday

Πέτρος και Παύλος των αποστόλων

30

Παρασκευή / Friday

Σύναξις των 12 αποστόλων

1

Σάββατο / Saturday

Ιούλιος July

Κοσμά και Δαμιανού αναργύρων

2

Κυριακή / Sunday

Κατάθεσις Τιμίας Ζώνης Θεοτόκου

Στάδια κατασκευής εγχάραχτου εφυαλωμένου αγγείου.
Stages in the manufacture of a glazed sgraffito vessel

2006

Ιούλιος / July

μήνας έβδομος - εβδομάδα εικοστή όγδοη / month seventh week twenty-eighth

3

Δευτέρα / Monday

4

Τρίτη / Tuesday

5

Τετάρτη / Wednesday

6

Πέμπτη / Thursday

7

Παρασκευή / Friday

Κυριακής μεγαλομάρτυρος

8

Σάββατο / Saturday

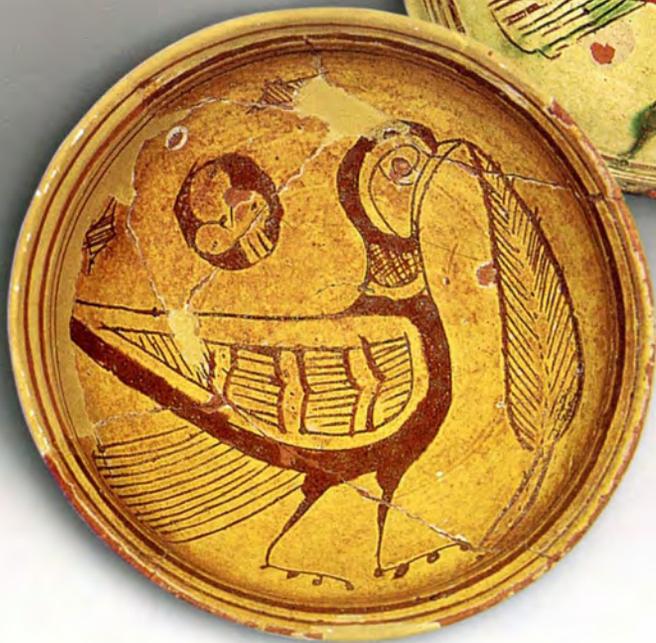
9

Κυριακή / Sunday

Θραύσμα ημιτελούς αγγείου χωρίς εφάλωση και ολοκληρωμένα εφθαλωμένα αγγεία των εργαστηρίων της Θεσσαλονίκης με απεικόνιση πουλιού, τέλη 13ου -14ου αι.

Fragment of an unfinished, unglazed vessel and complete glazed vessels decorated with birds, from the Thessaloniki workshops.

Late 13th-14th c.

2006

Ιούλιος / July

μήνας έβδομος εβδομάδα εικοστή ένατη / month seventh week twenty-ninth

10

Δευτέρα / Monday

11

Τρίτη / Tuesday

Ευφημίας μεγαλομάρτυρος, Όλας ισαποστόλου

12

Τετάρτη / Wednesday

13

Πέμπτη / Thursday

14

Παρασκευή / Friday

15

Σάββατο / Saturday

16

Κυριακή / Sunday

Των Αγίων Πετέρων

σ.88-89 Εφραλωμένα επιτραπέζια σκεύη και απεικονίσεις σκευών στο τραπέζι του Μυστικού Δείπνου, Μονή Μεταμορφώσεως, Μετέωρα 1483
p.p.88-89 Glazed tableware and ceramic utensils at the Last Supper Monastery of the Transfiguration, Meteora, 1483

Εφραλωμένο πινάκιο διακοσμημένο με τέσσερα εγχάρακτα πουλιά και πράσινες πινελιές, τέλη 13ου-14ος αι.
Glazed plate decorated with four sgraffito birds and green brushstrokes. Late 13th-14th c.

2006

Ιούλιος / July

μήνας έβδομος εβδομάδα τριακοστή / month seventh week thirtieth

17

Δευτέρα / Monday

Μαρίας μεγαλομάρτυρος

18

Τρίτη / Tuesday

19

Τετάρτη / Wednesday

20

Πέμπτη / Thursday

Ηλιού του προφήτου

21

Παρασκευή / Friday

22

Σάββατο / Saturday

Μαρίας της Μαγδαληνής

23

Κυριακή / Sunday

Κάτω μέρος κανατιού διακοσμημένο με πουλιά και πράσινο χρώμα, τέλη 13ου-14ου αι.
Lower part of a jug decorated with birds and green colour Late 13th-14th c.

2006

Ιούλιος / July

μήνας έβδομος εβδομάδα τριακοστή πρώτη / month seventh week thirty-first

24

Δευτέρα / Monday

Χριστίνης μεγαλομάρτυρος

25

Τρίτη / Tuesday

26

Τετάρτη / Wednesday

Παρασκευής οσιομάρτυρος

27

Πέμπτη / Thursday

Παντελεήμονος του ιαματικού

28

Παρασκευή / Friday

29

Σάββατο / Saturday

30

Κυριακή / Sunday

Εφθαλομένη κούπα με εγχάρακτο δικέφαλο αετό, τέλη 13ου-14ου αι.
Glazed bowl with a sgraffito two-headed eagle. Late 13th-14th c.

2006

Ιούλιος / July

μήνας όγδοος εβδομάδα τριακοστή δεύτερη / month eighth week thirty-second

31

Δευτέρα / Monday

1

Τρίτη / Tuesday

Αύγουστος
August

2

Τετάρτη / Wednesday

3

Πέμπτη / Thursday

4

Παρασκευή / Friday

5

Σάββατο / Saturday

6

Κυριακή / Sunday

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Εφωλωμένες κόπες διακοσμημένες με εγχάρακτο φυλλοφόρο κλαδί, τέλη 13ου-14ου αι.
Glazed bowls decorated with a sgraffito leafy branch. Late 13th-14th c.

2006

Αύγουστος / August

μήνας όγδοος εβδομάδα τριακοστή τρίτη / month eighth week thirty-third

7

Δευτέρα / Monday

8

Τρίτη / Tuesday

9

Τετάρτη / Wednesday

10

Πέμπτη / Thursday

Λαυρεντίου ιεροδ.

11

Παρασκευή / Friday

12

Σάββατο / Saturday

13

Κυριακή / Sunday

Εφραλωμένο εγχάραχτο πινάκιο με επιπεδόγλυφο ρόδακα στο κέντρο, τέλη 13ου-14ος αι.
Glazed sgraffito plate with a champlévé rosette in the centre. Late 13th-14th c.

2006

Αύγουστος / August

μήνας όγδοος εβδομάδα τριακοστή τέταρτη / month eighth week thirty-fourth

14

Δευτέρα / Monday

15

Τρίτη / Tuesday

ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

16

Τετάρτη / Wednesday

17

Πέμπτη / Thursday

18

Παρασκευή / Friday

19

Σάββατο / Saturday

20

Κυριακή / Sunday

Κούπες με κίτρινη-χρυσοφιά εφάλωση και εγχάρακτο διάκοσμο των εργαστηρίων της Θεσσαλονίκης, τέλη 13ου-14ου αι.
Bowls with golden-yellow glaze and sgraffito decoration. Late 13th-14th c.

2006

Αύγουστος / August

μήνας όγδοος εβδομάδα τριακοστή πέμπτη / month eighth week thirty-fifth

21

Δευτέρα / Monday

22

Τρίτη / Tuesday

23

Τετάρτη / Wednesday

24

Πέμπτη / Thursday

25

Παρασκευή / Friday

26

Σάββατο / Saturday

27

Κυριακή / Sunday

Εφραλωμένες κούπες με "μαρμαρόδη" διακόσμηση, τέλη 13ου-14ου αι.
Glazed bowls with marbled decoration. Late 13th-14th c.

2006

Αύγουστος / August

μήνας ένατος εβδομάδα τριακοστή έκτη / month ninth week thirty-sixth

28

Δευτέρα / Monday

29

Τρίτη / Tuesday

Αποτομή κεφαλής Τιμίου Προδρόμου

30

Τετάρτη / Wednesday

Αλεξάνδρου

31

Πέμπτη / Thursday

1

Παρασκευή / Friday

Σεπτέμβριος

September

Αρχή της Ινδίκτου

2

Σάββατο / Saturday

Μάμαντος μάρτυρος

3

Κυριακή / Sunday

Κούπες με εγχάρακτο διάκοσμο και κίτρινη εφυσάλωση, τέλη 13ου-14ου αι.
Bowls with sgraffito decoration and yellow glaze. Late 13th-14th c.

2006

Σεπτέμβριος / September

μήνας ένατος εβδομάδα τριακοστή έβδομη / month ninth week thirty-seventh

4

Δευτέρα / Monday

5

Τρίτη / Tuesday

6

Τετάρτη / Wednesday

7

Πέμπτη / Thursday

8

Παρασκευή / Friday

Γενέθλιον Υπεραγίας Θεοτόκου

9

Σάββατο / Saturday

10

Κυριακή / Sunday

Τσοουκάλι και άποψη παρουσίασης μαγειρικών σκευών στην έκθεση "Καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο" (Λευκός Πύργος 2001-2002)
Tsoukali (cooking pot) and a display of cooking utensils in the 'Everyday Life in Byzantium' exhibition. (White Tower 2001-2002)

2006

Σεπτέμβριος / *September*

μήνας ένατος εβδομάδα τριακοστή όγδοη / month ninth week thirty-eight

11

Δευτέρα / Monday

12

Τρίτη / Tuesday

13

Τετάρτη / Wednesday

14

Πέμπτη / Thursday

ΥΨΩΣΗ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

15

Παρασκευή / Friday

16

Σάββατο / Saturday

Ευφημίας μεγαλομάρτυρος

17

Κυριακή / Sunday

Σοφίας, Πίστεως, Αγάπης, Ελπίδος

Τσουκάλια με σφαιρικό σώμα και αποστρογγυλεμένη βάση πρωτοβυζαντινής περιόδου
Tsoukalia with a spherical body and rounded base. Early Byzantine period

2006

Σεπτέμβριος / *September*

μήνας ένατος εβδομάδα τριακοστή ένατη / month ninth week thirty-ninth

18

Δευτέρα / Monday

19

Τρίτη / Tuesday

20

Τετάρτη / Wednesday

Ευσταθίου μεγαλομάρτυρος

21

Πέμπτη / Thursday

22

Παρασκευή / Friday

23

Σάββατο / Saturday

24

Κυριακή / Sunday

Μαγειρικά σκεύη: τσουκάλια και σουρωτήρι
Cooking utensils: tsoukalia and a strainer

2006

Σεπτέμβριος / *September*

μήνας δέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή / month tenth week fourtieth

25

Δευτέρα / Monday

26

Τρίτη / Tuesday

27

Τετάρτη / Wednesday

28

Πέμπτη / Thursday

29

Παρασκευή / Friday

30

Σάββατο / Saturday

1

Κυριακή / Sunday

Οκτώβριος
October

Κουμπαράς και παιδικό σφυριχτράκι πρωτοβυζαντινών χρόνων
Early Byzantine money-box and child's whistle

2006

Οκτώβριος / *October*

μήνας δέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή πρώτη / month tenth week forty-first

2

Δευτέρα / Monday

Κυπριανού ιερομόνιχου

3

Τρίτη / Tuesday

4

Τετάρτη / Wednesday

5

Πέμπτη / Thursday

6

Παρασκευή / Friday

7

Σάββατο / Saturday

Σεργίου και Βάκχου μαρτύρων

8

Κυριακή / Sunday

Μήτρα για την κατασκευή δίσκου λυχναριού και λυχνάρια καμωμένα με μήτρα, 4ος αι.
Mould for the upper part of a lamp and mould-made lamps. 4th c.

2006

Οκτώβριος / *October*

μήνας δέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή δεύτερη / month tenth week forty-second

9

Δευτέρα / Monday

10

Τρίτη / Tuesday

11

Τετάρτη / Wednesday

12

Πέμπτη / Thursday

13

Παρασκευή / Friday

14

Σάββατο / Saturday

15

Κυριακή / Sunday

Μικρογραφικοί λύχνοι από τάφο ανατολικού νεκροταφείου Θεσσαλονίκης, 3ος-4ος αι.
Miniature lamps from a grave in Thessaloniki's east cemetery. 3rd-4th c.

2006

Οκτώβριος / *October*

μήνας δέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή τρίτη / month tenth week forty-third

16

Δευτέρα / Monday

17

Τρίτη / Tuesday

18

Τετάρτη / Wednesday

Λουκά του Ευαγγελιστή

19

Πέμπτη / Thursday

20

Παρασκευή / Friday

Γερασίμου Κεφαλληνίας

21

Σάββατο / Saturday

22

Κυριακή / Sunday

Μεταβυζαντινοί εφραλωμένοι λύχνοι καμωμένοι στον τροχό
Postbyzantine glazed wheel-made lamps

2006

Οκτώβριος / October

μήνας δέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή τέταρτη / month tenth week forty-fourth

23

Δευτέρα / Monday

Ιακώβου του αδελφοθέου

24

Τρίτη / Tuesday

25

Τετάρτη / Wednesday

26

Πέμπτη / Thursday

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ

27

Παρασκευή / Friday

Νέστορος μάρτυρος

28

Σάββατο / Saturday

ΕΘΝΙΚΗ ΕΟΡΤΗ

29

Κυριακή / Sunday

Θραύσμα εφραλωμένου αγγείου με εγχάρακτη απεικόνιση του Αγίου Δημητρίου, τέλη 13ου-14ου αι.
Fragment of a glazed vessel with a sgraffito representation of St Demetrios. Late 13th-14th c.

2006

Οκτώβριος / *October*

μήνας ενδέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή πέμπτη / month eleventh week forty-fifth

30

Δευτέρα / Monday

31

Τρίτη / Tuesday

1

Τετάρτη / Wednesday

Νοέμβριος

November

Κοσμά και Δαμιανού των αναγύρων

2

Πέμπτη / Thursday

3

Παρασκευή / Friday

4

Σάββατο / Saturday

5

Κυριακή / Sunday

ο.122-123 Τα προσκυνηματικά και εμπορικά ταξίδια εμπεριείχαν πάντοτε κινδύνους. Αμφορέας από ναυάγιο και ζωγραφική παρέμβαση Δ. Καμαράκη από την έκθεση «Βυζαντινά εφυσλωμένα κεραμικά. Η Τέχνη των εγχαρακτιών»
p.p.122-123 Pilgrimages and commercial voyages were always dangerous. Amphora from a shipwreck and a painting of a foundered ship by D. Kamaraki in exhibition 'Byzantine Glazed Ceramics: The Art of Sgraffito'

Εφυσλωμένη κούπα με μονόγραμμα Αγίου Δημητρίου, πρέπει να σχετίζεται με λατρεία αγιάσματος, τέλη 13ου-14ου αι.
Glazed bowl with the monogram of St Demetrios, probably for holy water from his shrine. Late 13th-14th c.

2006

Νοέμβριος / November

μήνας ενδέκατος εβδομάδα τεσσαραzoστή έκτη / month eleventh week fourty-sixth

6

Δευτέρα / Monday

7

Τρίτη / Tuesday

8

Τετάρτη / Wednesday

Σύναξη Ταξιαρχών Μιχαήλ και Γαβριήλ

9

Πέμπτη / Thursday

10

Παρασκευή / Friday

11

Σάββατο / Saturday

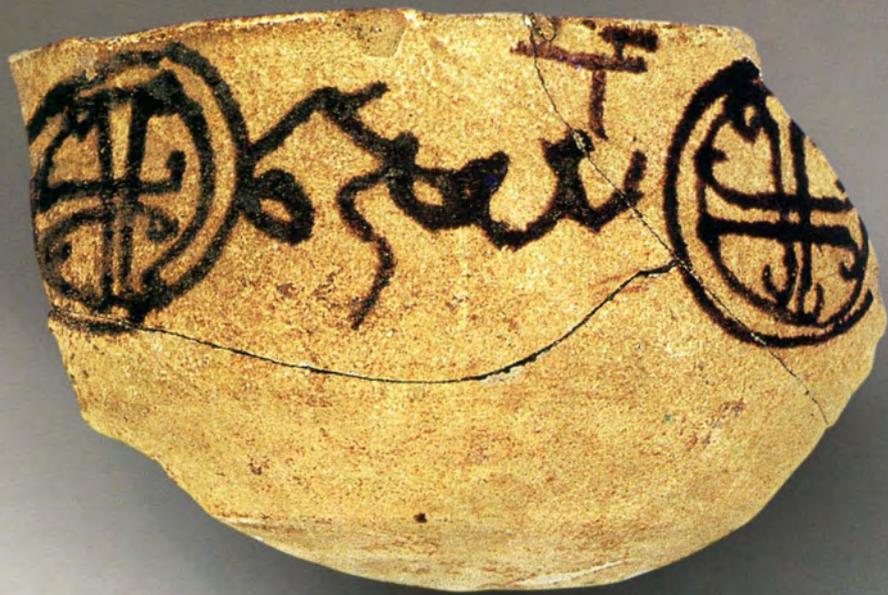
Μηνά, Βίκτωρος και Βικεντίου μαρτύρων

12

Κυριακή / Sunday

Παλαιοχριστιανική πήλινη *eulogia* από το προσκένημα του Αγίου Μηνά στην Αίγυπτο. Συλλογή Δ. Οικονομόπουλου
Early Christian *eulogia*, clay flask from the shrine of St Menas in Egypt. D. Ekonomopoulos Collection

2006

Νοέμβριος / November

μήνας ενδέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή έβδομη / month eleventh week forty-seventh

13

Δευτέρα / Monday

Ιωάννου του Χρυσοστόμου

14

Τρίτη / Tuesday

Φιλίππου αποστόλου, Γρηγορίου Παλαμά

15

Τετάρτη / Wednesday

16

Πέμπτη / Thursday

Μαθαίου του Ευαγγελιστή

17

Παρασκευή / Friday

18

Σάββατο / Saturday

Πλάτωνος μεγαλομάρτυρος

19

Κυριακή / Sunday

Φραγμόνα από Άγιο Ποτήριο, διασώζει μέρος γραπτής διακόσμησης με σταυρούς και επιγραφή: [πίετε] έξ αυτού [πάντες], 11ος-12ος αι.
Fragment of a chalice preserving painted crosses and an inscription: 'drink ye all of it' 11th-12th c.

2006

Νοέμβριος / November

μήνας ενδέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή όγδοη / month eleventh week forty-eighth

20

Δευτέρα / Monday

21

Τρίτη / Tuesday

Τα Εισόδια της Θεοτόκου

22

Τετάρτη / Wednesday

23

Πέμπτη / Thursday

24

Παρασκευή / Friday

25

Σάββατο / Saturday

Αικατερίνης μεγαλομάρτυρος

26

Κυριακή / Sunday

Στυλιανού οσίου

Αμφορέας ταφής και άποψη έκθεσης αγγείων εγχυτρισμού (ταφή σε αγγείο) στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, ύδατογραφία
Γ. Μαρconi-Παπαδέλη.

2006

Νοέμβριος / *November*

μήνας δωδέκατος εβδομάδα τεσσαρακοστή ένατη / month twelfth week forty-ninth

27

Δευτέρα / Monday _____

28

Τρίτη / Tuesday _____

29

Τετάρτη / Wednesday _____

30

Πέμπτη / Thursday _____

Ανδρέα του Προτόκλητου

1

Παρασκευή / Friday _____

Δεκέμβριος
December

2

Σάββατο / Saturday _____

3

Κυριακή / Sunday _____

Πύρανο, πιθανό να χρησιμοποιήθηκε σε νεκρόδειπνα, από δυτικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης, 3ος-4ος αι.
Brazier probably used at funeral banquets, from Thessaloniki's west cemetery, 3rd-4th c.

2006

Δεκέμβριος / December

μήνας δωδέκατος εβδομάδα πενήτηχοστή / month twelfth week fiftieth

4

Δευτέρα / Monday

Βαρβάρας μεγαλομάρτυρος

5

Τρίτη / Tuesday

Σάββα του ηγιασμένου

6

Τετάρτη / Wednesday

Νικολάου Μύρων του θαυματουργού

7

Πέμπτη / Thursday

8

Παρασκευή / Friday

9

Σάββατο / Saturday

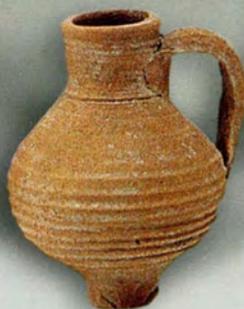
Αγίας Άννης

10

Κυριακή / Sunday

Παλαοχριστιανικά αγγεία από ταφές στη Θεσσαλονίκη
Early Christian vessels from burials in Thessaloniki

2006

Δεκέμβριος / *December*

μήνας δωδέκατος εβδομάδα πενήτηχοστή πρώτη / month twelfth week fifty-first

11

Δευτέρα / Monday _____

12

Τρίτη / Tuesday _____ Σπεριδωνος Τριμηθούντος του θαυματουργού, προστάτου των κεραμέων

13

Τετάρτη / Wednesday _____ Ευστρατίου και Λουκίας μαρτύρων

14

Πέμπτη / Thursday _____

15

Παρασκευή / Friday _____ Ελευθερίου ιερομάρτυρος

16

Σάββατο / Saturday _____

17

Κυριακή / Sunday _____

Παλαιοχριστιανικά αγγεία με αυλακώσεις γύρω από το σώμα από ταφές στη Θεσσαλονίκη
Early Christian vessels with grooves around the body from burials in Thessaloniki

2006

Δεκέμβριος / *December*

μήνας δωδέκατος εβδομάδα πενήκοστη δεύτερη / month twelfth week fifty-second

18

Δευτέρα / Monday

19

Τρίτη / Tuesday

20

Τετάρτη / Wednesday

21

Πέμπτη / Thursday

22

Παρασκευή / Friday

Ανασασίας Φαρμακολυτρίας

23

Σάββατο / Saturday

24

Κυριακή / Sunday

Εφραλωμένες κόπες από ταφές υστεροβυζαντινών χρόνων στη Θεσσαλονίκη
Glazed bowls from Late Byzantine burials in Thessaloniki

2006

Δεκέμβριος / December

μήνας δωδέκατος εβδομάδα πενήτηχοστή τρίτη / month twelfth week fifty-third

25

Δευτέρα / Monday

ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

26

Τρίτη / Tuesday

27

Τετάρτη / Wednesday

Στεφάνου πρωτομάρτυρος

28

Πέμπτη / Thursday

29

Παρασκευή / Friday

30

Σάββατο / Saturday

Αννούσας μάρτυρος

31

Κυριακή / Sunday

Χριστός γεννάται και ο χριστιανισμός διαδίδεται. Χριστιανικά σύμβολα κοσμούν κεραμικά σκεύη και λυχνάρια.
Christ is born and Christianity spreads. Christian symbols decorate ceramic utensils and lamps.

ΤΟ ΛΕΥΚΩΜΑ-ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ “2006 ΑΠΟ ΧΩΜΑ, ΝΕΡΟ ΚΑΙ ΦΩΤΙΑ: Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ” ΠΟΥ ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΝΤΑΣΣΕΤΑΙ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΣΚΟΠΩΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΝΑ ΕΝΙΣΧΥΕΙ ΘΗΙΚΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΝΑ ΒΟΗΘΑ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΤΟΥ

Διοικητικό Συμβούλιο 2005-2007

Νίκος Νικονάνος, Πρόεδρος
Ζωή Παπαδοπούλου, Αντιπρόεδρος
Ελένη Περιστεροπούλου, Αντιπρόεδρος
Γιώργος Ι. Γεωργιάδης, Γ Γραμματέας
Μάγδα Μανούδη, Ταμίας
Ελίζα Αλεξανδρίδου, Μέλος
Παναγιώτα Γεωργιάδου, Μέλος
Υπατία Διονυσιάδου, Μέλος
Κατία Λοβέρδου-Τσιγαρίδα, Μέλος
Διονυσία Μισσίου, Μέλος
Ευστρατία Τσίρλη, Μέλος

Executive committee 2005-2007

Nikos Nikonanos, chairman
Zoe Papadopoulou, vice-chair
Eleni Peristeropoulou, vice-chair
George I. Georgiades, gen. secretary
Magda Manoudi, treasurer
Eliza Alexandridou
Panagiota Georgiadou
Ypatia Dionysiadou
Katia Loverdou-Tsigarida
Dionysia Missiou
Efstratia Tsirli

THE DESK-DIARY 2006 FROM EARTH, WATER, AND FIRE: CERAMIC ART IN THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE IS PUBLISHED BY THE ASSOCIATION OF FRIENDS OF THE MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE AS PART OF THE ASSOCIATION'S EFFORTS TO GIVE THE MUSEUM MATERIAL AND MORAL SUPPORT TO ASSIST IN ITS RUNNING, AND TO HELP TO AUGMENT ITS COLLECTIONS.

ΤΟ ΔΕΥΚΩΜΑ – ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ "2006 – ΑΠΟ ΧΩΜΑ,
ΝΕΡΟ ΚΑΙ ΦΩΤΙΑ. Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ ΣΤΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ" ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΣΕ 1.000 ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 2005.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΔΗΣ

Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιρτζή

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αθανασία Λιμπέρη

ΖΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ

Γαβριέλα Marconi-Παπαδέλη,

Δήμητρα Καμαράκη

ΓΡΑΜΜΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ

Χρυσούλα Μαλλιά

ΑΝΤΙΓΡΑΦΑ ΚΕΡΑΜΙΚΩΝ

Αλεξάνδρα Θεοδοσίου

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Μάκης Σκιαδαρέσης, Γιώργος Φαφαλής,

Σωτήρης Χαϊδεμένος,

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Ξενοφών Μονίαρος

ΑΓΓΛΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Deborah Whitehouse

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Reptime A.E.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Reptime A.E.

1,000 COPIES OF THE DESK-DIARY "2006 FROM
EARTH, WATER, AND FIRE CERAMIC ART IN THE
MUSEUM OF BYZANTINE CULTURE" WERE
PRINTED IN DECEMBER 2005.

WRITTEN AND EDITED BY:

Demetra Papanikola-Bakirtzi

ART EDITOR AND CO-ORDINATOR

Athanasia Liberi

PAINTINGS

Gabriella Marconi-Papadeli

Demetra Kamaraki

DRAWINGS

Chrysoula Mallia

CERAMIC MODELS

Alexandra Theodosiou

PHOTOGRAPHS

Makis Skiadaresis, Giorgos Fafalis,

Sotiris Chaidemenos

PROOF READING

Xenophon Moniaros

ENGLISH TRANSLATION

Deborah Whitehouse

LAYOUT

Reptime S.A.

PRODUCTION

Reptime S.A.

